

de/Gelderland
Bibliotheek

Magazijn

T 4805

Ampt Epe

Historische vereniging voor
Emst - Epe - Oene - Vaassen

Nummer 191 www.ampt-epe.nl

Ampt Epe

Stichtingsdatum 13 oktober 1961

Nr. 191 - februari 2013

Redactie: D. Hamer, A. van Oostveen, F. Schumacher, H. Tijman-Logtenberg

Redactieadres: D. Hamer, Jagtlustweg 9, 8162 NJ Epe, redactie@ampt-epe.nl

Postadres 'Ampt Epe':

Postbus 114, 8170 AC Vaassen

Website: www.ampt-epe.nl

Het blad verschijnt vijf keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'. De vereniging stelt zich onder meer tot doel het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van Emst, Epe, Oene en Vaassen.

Bestuur:

Voorzitter:	vacant voorzitter@ampt-epe.nl
Vice-voorzitter:	H. Stakenburg, tel. 0578 - 64 19 12 voorzitter@ampt-epe.nl
Secretaris:	R.G. Labberton, tel. 0578 - 576251 secretaris@ampt-epe.nl
Penningmeester:	B.J.H. Bosch, tel. 0578-616041 penningmeester@ampt-epe.nl
Ledenadministratie:	S. Leijsen, tel. 0578-614664 ledenadministratie@ampt-epe.nl
Website:	F.Ph. Jantzen webmeester@ampt-epe.nl
Leden:	E. Brummel, A. van Dam, D. Hamer, H. Kloezeman en A. Schurink

Lidmaatschap: € 15,00 per jaar

Rabobank 1601.86.668 ten name van penningmeester Ampt Epe

I.S.S.N.-nr. 1383-2026

AANDACHTSPUNTEN

**Ons blad niet ontvangen? Neem dan contact op met S. Leijsen, ledenadministratie.*

**Door uw artikel aan te bieden voor publicatie in ons blad geeft u automatisch toestemming voor digitalisering ervan na vijf jaar, door óf de vereniging óf de Gelderland Bibliotheek ten behoeve van een publieke website.*

**Lever uw artikel(en) s.v.p. digitaal aan (in een Wordbestand). Mocht u dit niet mogelijk zijn, neem dan contact op met de redactie.*

**Opzegging van uw lidmaatschap dient vóór 1 december, voorafgaande aan het nieuwe contributiejaar, te geschieden (bij de ledenadministratie).*

**Niets uit deze uitgave mag worden veelelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van 'Ampt Epe'.*

UIT DE VERENIGING

2013, Jaar van 200 jaar Koninkrijk der Nederlanden

Op 30 november 1813 kwam Willem I (Willem Frederik van Oranje Nassau) in zijn vissersbink bij Scheveningen aan land; hier werd hij opgewacht door een grote, enthousiaste menigte. Hij was met zijn gezelschap in 1795 nogal abrupt vertrokken. De inhuldiging vond een paar maanden later plaats in Amsterdam waarbij hij wel moest beloven de Grondwet te accepteren. Koning Willem I wordt gezien als een van de grote Oranjes. Later dit jaar zal hier door veel organisaties aandacht aan worden besteed.

100 jaar geleden (1913): een kleine greep uit de geschiedenis

Op 10 april 1913 vond de opening plaats van de zuivelfabriek Onze Fabriek op de hoek van de Brinklaan en de Diepenweg. In juli 1913 werden zo'n dertig woningen en winkels aangesloten op de elektrische centrale van drukkerij Hooiberg. Op 21 augustus werd voetbalclub PSV opgericht, op 28 augustus werd het Vredespaleis geopend, terwijl op 5 november koning Lodewijk III van Beieren werd gekroond. Meer weten over het Epe van 1913 of over historische feiten uit de jaren 1025 tot 2012, kijk dan op de website van Ampt Epe naar de tijdlijn: <http://www.ampt-epe.nl/html/tijdlijn.pdf>

Midwienterhoornbloazers: immaterieel cultureel erfgoed!

In 1999 is de groep Veluwe Midwienterhoornbloazers opgericht. Het eerst zal er, al in 1795, waarschijnlijk in de Achterhoek op de hoorn zijn geblazen, namelijk om smokkelaars voor de grensjagers te waarschuwen.

Nederland doet mee aan de UNESCO-conventie ter bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed. Deze informatie kan dus goed van pas komen

voor opname in de Nederlandse inventaris. Mogelijk is er subsidie voor vrijwilligerswerk te verkrijgen. Een mooi streven!

Schapenwasplaats en oude verdedigingslinie in Schaveren

Tegen het Pollenseveen in Schaveren, niet ver van Emst, grafheuvels en Celtic Fields liggen de schapenwasplaats 't Rengel en een oude verdedigingslinie. Geldersch Landschap en Gelderse Kasteelen herstelde, met subsidie van de provincie, de door struiken overgroeide poel. Ook de oude greppels van de verdedigingslinie zijn schoongemaakt zodat er weer een cultureel pareltje 'beleefbaarder' gemaakt is. Belangrijk dit nog weer even onder de aandacht te brengen, zeker nu het Schaverense Klompenpad erlangs loopt en er een informatiepaneel en zitbank neergezet zijn.

Een dorpje ten oosten van Twello?

Na jaren van onderzoek is het eindrapport van het grootschalige nederzettingsonderzoek in woonwijk 'Achter 't Holthuis' beschikbaar. Tijdens het onderzoek zijn bewoningssporen aangetroffen die globaal dateren vanaf de midden-bronstijd (circa 1500 v.Chr.) tot en met de vroege middeleeuwen (circa 7^e eeuw na Christus). De resten laten tevens goed zien hoe de bewoning op de dekzandrug zich ontwikkelde en van karakter veranderde: van een enkele boerderij in de prehistorie naar een klein dorp in de Romeinse tijd. Het 81,8 Mb grote eindrapport is beschikbaar op de website van de gemeente Voorst (www.voorst.nl) of rechtstreeks bij:
<http://dl.dropbox.com/u/42532268/publicaties/arcpublicatie-234.pdf>

Geschiedenis op internet

Zoek je een onderwerp uit de geschiedenis op internet, kijk dan ook eens naar de website www.geschiedenisonlineprijs.nl. Afgezien van het feit dat het leuk is om te weten wie dit jaar de prijs wint, staat er op deze website een scala aan websites van deelnemende organisaties. Een snel en leuk overzicht van de betere geschiedeniswebsites.

Het geheugen van Apeldoorn

Een van de deelnemers aan de geschiedenis onlineprijs is de website:

www.geheugenvanapeldoorn.nl

Een gezamenlijke activiteit van de partners in het Erfgoedplatform Apeldoorn. De geschiedenis van Apeldoorn is digitaal op de kaart gezet. Rijks- en gemeentelijke monumenten, kunst etc. staan aanklikbaar op een digitale kaart van Apeldoorn. De moeite van het bekijken zeker waard.

Foto midwienterhoornbloazers: met dank aan Aart Schurink

HET VOORBIJE THUIS (5)

LIJDA VAN DEN BREMEN-JONKER

In de zomertijd hadden mijn ouders altijd wel gasten over de vloer. Ik denk niet dat ze daar geld voor aannamen. Voor zover ik weet, was het meer een vestzakbroekzakgebeuren. Naast drukte gaf het ook gezelligheid. Wij kinderen beseften, denk ik, niet hoeveel extra werk dit met zich meebracht. In het bijzonder voor mijn moeder, want de gasten maakten gewoon deel uit van het gezin en iedereen bleef mee-eten. Ik heb er haar nooit over horen mopperen.

Terwijl Aaltje en ik het grote bed op zolder uitgebonjourd werden voor de logés, was mijn moeder maar wat blij met de donderdagse 'ribbechies van Zwärthof'. Dat gaf een dag gemakkelijk én voordelig eten. Zwarthof fietste zijn klanten af per transportfiets. Zijn handel lag, afgedekt met een doek, in een grote mand voor op de transport. Ik waag het te betwijfelen of de inhoud van de mand altijd wel even fris was. Blijkbaar had mijn moeder af en toe dezelfde twijfels, want ik hoor nog haar spijtige: *'Een andere keer mä, Zwärthof, ik hebbe vandage niks neudig.'*

In maart begon de grote voorjaars schoonmaak. Een noodzakelijk karwei na de wintermaanden waar geen enkele, zichzelf respecterende, huisvrouw onderuitkwam. Als ik nu nog denk aan al die matrassen, dekens, kussens, peluws en 'veren schuddebedden'! Het was een hele toer om met die grote ondingen heelhuids van de zolder naar beneden in de melkkamer te komen. Aaltje en ik probeerden dan ook, als we dachten dat niemand het zag, de bedden langs de trapeuning naar beneden te laten glijden. Dat ging steeds goed... tot die ene keer. De blauwgestreepte tijk, die de inhoud bij elkaar diende te houden, bleef achter de kapotte klink van de deur naar de deel zitten en scheurde open. De veren stoven in het rond; binnen de kortste keren zat de melkkamer onder een witte, dwarrelende troep. Op dat moment deed mama de melkkamerdeur open... en het daarbij behorende zuchtje wind, dat vanaf de deel meekwam, maakte het feest compleet. Terwijl wij beduusd halverwege de trap naar beneden staarden, dwarrelden de veertjes feestelijk rondom haar hoofd.

Breng me de moeder eens die niet boos zou worden... Nou, onze moeder in ieder geval niet. Verwoede pogingen doende om, mét de tranen, de veertjes uit haar ogen te wrijven, stond ze te schudden van het lachen. Kijk, dat zijn dagen die je niet eens wilt vergeten.

Na het huis kwam het kookhuis aan de beurt. Terwijl het tijdens de winterdagen diende als verblijf voor de varkens, in het voorjaar trok de familie erin. Na een grondige schoonmaak werden de muren gewit en onderlangs zwart geverfd; het zwartgeëmailleerde fornuis met blauwe bloemetjes werd onder de schoorsteen gezet, het kastje voor de radio, boeken en de krant opgehangen en de rieten zorg

werd bij de tafel met de Deventer stoelen geschoven. Een nieuw tafelzeiltje van de markt en een gemberpotje met wat bloemen voltooide het geheel. Het antieke kleine 'spientien' diende als servieskast en in het naastgelegen smalle gangetje werd gekookt. Aanvankelijk grotendeels op een petroleumstel, maar nadat 'Duitse Anne' dit, brandende en wel, een keer met haar dikke gat omvergeduwd had en een beginnend brandje nog net met een emmer water geblust kon worden, werd er een tweepits gasstel aangeschaft. De gasflessen werden met de fiets gehaald bij de Zuuker smid en later bij Van Essen in Epe.

Helemaal gezellig werd het als tijdens koude nazomerdagen het fornuis brandde en we er appels op mochten poffen of beukennootjes roosteren op 'et motblik.'

Mijn ouders, Aaltje en een paar gasten op een mooie zomerdag voor het kookhuis aan de middagpot (1953).

Foto: eigen collectie

Wat er al aan herinneringen woonde in zo'n oud kookhuis.

Ongetwijfeld hebben opoe en opa Bosch er de zomers van vroeger doorgebracht, later mijn ouders, en nog weer later wij en onze kinderen. Bij tijden zat er wel tien tot vijftien man in het kleine hokje. Het kon allemaal en het was nog gezellig ook. Dat het er de hele zomer stierf van de vliegen, nam je voor lief. En ik weet dan ook niet anders of er hingen altijd wel een paar vliegenvangers in van die vieze bruine kleverige kurkentrekkers boven de tafel, wat ook niet echt hielp. 'Duitse Anne' had zo haar eigen methode: *Het Vrije Volk*. Met een dubbelgeslagen editie van deze dagelijkse krant ging ze dagelijks de vliegenstrijd aan en mepte er lustig op los. Het resultaat laat zich raden.

En dan de late herfstmiddagen, als na schooltijd de fornuispot, die achter op de 'bleike' stond, gestookt moest worden. Met de rug tegen een stapel hout 'tegen de wiend' en in je hand een snee 'stoete', dik besmeerd met roomboter en suiker, zat je op het hakblok. Met een oude krant, wat 'spriksies' en 'strieckzwaevens' werd het vuur aangemaakt en de houtblokken deden de rest. De inhoud van de fornuispot mocht dan wel bedoeld zijn als voer voor de varkens, wij vonden zo'n gloeiend hete aardappel in de schil ook maar wat lekker. En helemaal, als een koude motregen dwars door je jasje heen miezerde en je er zat te vernikkelen van de kou. Maar

later, als je op je plekje bij het fornuis zat, met de voeten op de klep van de oven en een kop warme chocolademelk in je handen, kon de dag niet meer stuk.

Het waren de jaren rond 1950... en geluk was nog heel gewoon.

Duitse Anne was van oorsprong helemaal niet Duits. Eigenlijk heette ze Anna Valach en was Tsjechische van geboorte. Haar lachogjes, ingebed in een paar dikke wangen, hadden altijd iets vinnigs. Wij noemden haar beurtelings 'Anne van lach' of 'Duitse Anne'. Getrouwd met Jan hoorde Anna soms een maand lang bij de zomerinventaris, terwijl haar wederhelft hooguit een paar weken bleef logeren, om haar aan het eind van de maand, met koffers en al, weer op te halen. Vanaf de eerste dag beheerste Anna ons kinderleven compleet en uitermate 'pünktlich' en na een week verwensten we haar dan ook hartgrondig. Toch hebben we ook heel wat met haar afgelachen.

Anna was als een raar soort erfenis met opoe vanuit Tongeren meegekomen. Ze woonde in Leiden en was, voor zover ik weet, vóór haar trouwen bij de familie Van der Vlucht in dienst geweest. Ongetwijfeld verhuisde ze vanuit deze positie in de zomer mee naar De Korrenberg. Van daaruit was het een klein stukje lopen naar Het Ruwe Veen, waar mijn grootouders toentertijd nog woonden. Opoe werd door haar steevast aangesproken als 'moedertje' en ik denk dat ze ook werkelijk heel veel van opoe gehouden heeft.

Wij, kinderen, drukten ons zo veel mogelijk als Anna van de trein in Epe gehaald moest worden. Want het was geen sinecure haar achter op de bagagedrager van de fiets te hijsen en nog veel moeilijker om, zonder in het bouwland te belanden, thuis te komen. Jan kwam erachteraan, zeulend met in iedere hand een zware koffer. Terwijl Jan bedaard meehielp met allerlei werkjes rond huis en hof, bedacht Anna dat de meisjes mooi mee konden helpen met groenten schoonmaken voor de week en bramen plukken. Gewapend met een paar emmers en een hark togen we met haar – jawel, ook achter op de fiets – naar de 'beakstruken' bij de Zuikerbrug, waar Anna aan de kant bleef zitten en ons de struiken instuurde. De hark bracht uitkomst. Met onze blote voeten in de beek trokken we de struiken naar ons toe en kwamen zo nog enigszins ongeschonden weer thuis.

Veel en veel later hebben Maartje en ik nog veel plezier van deze bramenplukmethode gehad voor onze onvolprezen 'brummels op brandewien'.

Anna leefde op voet van oorlog met de plaatselijke commies Wiskerke. En dat zat 'm in de doppertjes. In de tijd dat deze groente grotendeels plukrijp was, kwam Wiskerke soms twee keer in de week langs om – na het gebruikelijke kopje koffie – de hof in te lopen om een 'hem toegestaan' maaltje te plukken, wat de man echter vertaalde in tassenvol. Terwijl Anna met boze ogen bij het tuinkekje stond en hem in onvervalst Duits uitfoeterde, liep mijnheer 'hoog' aan haar voorbij. Op een avond, waarop te verwachten viel dat mijnheer anderdaags weer aan zou komen, verklaarde Anna alle doppertjes rijp voor de week. Samen met mama riste ze de struiken leeg en wij dopten ons de vingers blauw. De andere middag stond er een

mooi rijtje doppers in de kelder, geweekt en wel... en Anna stralend bij het hekje. Zo veel jaren later zou ik nog best eens een zomeravond achter het kookhuis willen zitten 'döpperties döppen'. Echter, niet onder het genot van haar eigengebakken appeltaart met slagroom. Nee, daar waren we allemaal van genezen, sinds we wisten dat deze erop gesmeerd werd met de uitgespoelde scheerkwast van Jan.

*De familie Jonker voor het huis in het zondagse pak. Het is 1947.
We zien hier op de voorste rij v.l.n.r.: Teuntje, Wim, Lijda, Aaltje
en papa. Daarachter staan Jan en Anna, mijn moeder
en Koos Vos. Foto: eigen collectie.*

Door Anna en Jan brachten ook Koos en mevrouw Vos hun vakanties door bij mijn ouders. Dat moet al vrij snel na de Tweede Wereldoorlog geweest zijn, want ik zie nog een dikke kleine Anna (de Hongerwinter leek aan haar voorbijgegaan te zijn) en een broodmagere, onbekende mevrouw om de hoek van het huis komen. Hun dochter Joop vertelde me onlangs hoe haar vader al veel eerder op een winterdag, in een van de laatste oorlogsjaren, met Jan naar Zuuk gefietst was op zoek naar het broodnodige eten. Na een stevig maal, een nacht slapen en brood voor onderweg peddelde Koos de andere dag door naar Winterswijk, waar hij iemand kende die mogelijk nog wat haver en verder eten over had. Op de terugreis overnachtte hij weer in Zuuk en fietste de andere dag, met de inmiddels gemalen en geplette haver, een paar roggebroden, spek, eitjes en Jan, terug naar Leiden waar de beide mannen – zonder onderweg te zijn gecontroleerd – 's avonds aankwamen. 'En', zei Joop, 'mijn moeder en ik stonden te dansen in de gang... want denk je eens in, Lijda, gebakken spek en eitjes!!'

Ook deze tijd stond aan de wieg van een wezenlijke vriendschap. En terwijl Koos in de jaren daarna hielp met allerlei klusjes, zat mevrouw achter het handnaaimachine in de keuken... tornde oude kleren uit elkaar om deze om te toveren tot

nieuw... en de lapjes van de wekelijkse markt deden de rest. Zo was iedereen tevreden. Wij kinderen vonden het geen van allen vreemd dat we Koos tutoyeerden en zijn wederhelft met mevrouw aanspraken. Achteraf denk ik dat het gewoon de verhoudingen aangaf. Was Koos niet te beroerd om te helpen met mest kruien en vee over te drijven. mevrouw kreeg je voor geen goud in het varkenshok en slechts omwille van een allerlaatste foto wilde ze wel keer een poging doen om te melken. De foto slaagde uitstekend... maar mijn vader had nog niet gezegd: 'Mevrouw, val niet in de stront achter oe' of ze viel achterover, precies in dat waar ze voor gewaarschuwd was.

Mevrouw Vos en schrijfster dezes (1948).

Foto: eigen collectie.

Bij het scheiden van de zomer liep heel Zuuk uit voor het jaarlijkse Zuukerfeest, officieel het 'School- en Bevrijdingsfeest' geheten. Het werd voor het eerst gehouden op 23 augustus 1945, maar ik kan me hier niet echt iets van herinneren. Wel van de jaren daarna. En nu, zo veel jaren later, heeft het nog steeds recht van bestaan. In een gestencild programmablaadje, dat bij het 35-jarig bestaan in 1980 in heel Zuuk huis aan huis bezorgd werd, lezen we over het ontstaan van dit evenement:

(...) En dan te bedenken dat dit zomers vermaak zijn oorsprong heeft in de winter van 1944-1945. In deze laatste Oorlogswinter namelijk, was door gebrek aan brandstof de bemaling van het Vossenbroek uitgevallen. Het Vossenbroek was één grote ijsvlakte, met hier en daar wat kale bomen, paaltjes en soms half boven het ijs uitstekend puntdraad. Spontaan hebben toen een aantal mensen uit Zuuk gezegd: 'Laten we een ijsfeest geven voor de Zuukerschoolkinderen.' Maar ja, je hebt natuurlijk wel geld nodig voor een degelijk evenement. Daar hadden de heren een simpele oplossing voor. Gewoon mensen neerzetten bij de 3 toegangswegen die naar het Vossenbroek leidden. Pet in de hand, en er werd gevraagd om een vrijwillige bijdrage. Nu, die kwam er en hoe. Er waren namelijk heel wat mensen die er lucht van gekregen hadden. Ook vele onderduikers en hardrijders uit de wijde omgeving. Er werden in het geheel 3 ijswedstrijden gehouden, en wel op 26 december en 31 december '44 en op 2 januari '45. Aan geld was er binnengekomen het bedrag van fl. 417,05. Ik neem aan: een fantastisch bedrag voor die tijd. Aan prijzen en baanvegers werd uitgegeven de somma van fl. 291,55. Bleef dus over fl. 125,50. De vraag rees: 'Wat doen we daarmee?' Deze vraag bleef bestaan tot de zomer van 1945. Nederland was weer vrij, en er werd besloten om een Zuuker bevrijdingsfeest te houden. Maar daarvoor was natuurlijk niet voldoende geld. Dus werd er overleg gepleegd met 'bovenmeester' Brassien en de toenmalige oudercommissie. Die hebben onmiddellijk 'ja' gezegd op het voorstel van de feestcommissieleden, en er werd besloten geld in te zamelen voor het Zuukerfeest. Op 23 augustus werd het eer-

ste Zuukerfeest gehouden... het was een fantastisch feest. De ouderen onder ons zullen het zich zeker nog herinneren. Eén anekdote wil ik hierbij graag vermelden: De draaimolen werd opgehaald met 6 paarden, ergens achter Zwolle vandaan. Of de feestcommissieleden er ook iets voor over hadden. En nu zijn we 35 jaar verder. Er is veel veranderd. We hebben radio en T.V. gekregen en het volksvermaak is meer en meer op de achtergrond geraakt. Maar schrijver dezes hoopt dat ons Zuukerfeest tot in lengte van dagen zal blijven bestaan. Want mensen... er is maar één Zuukerfeest, dus: 'Hou de pot aan de kook.' Hulde aan de oprichters ervan. Hun namen mogen nog best even genoemd mogen worden. Hier komen ze dan: J. Pruim (voorzitter), J. Wagenvoort (penningmeester), D.W. Oosterveld (secretaris), G. Mulder, G.J. Vlaskamp, J. Veldhuis, H. de Wilde, J. Bolding, G. van Putten, G. Wagenvoort, J. van Dragt. En de heer A.H.L. Ens, de voormalige directeur van de 'botterfabriek'. (...)

Hoe kan ik de feesten van toen vastleggen...? Want hoe kun je een gevoel 'vertellen' over hoe het was om te lopen onder de versierde erebogen, waarvan je wist dat een stukje buurt daar zijn ziel en zaligheid in gelegd had...? Hoe het wapperen van de vlaggen, de klanken van de Harmonie...? De oude kleurrijke woonwagens op het feestterrein aan de overkant van de school, het hoger en hoger schommelen in een schuitje en de smaak van een zure bom, de versierde fietsen, karretjes en praalwagens waar dagen, avonden en soms weken aan gewerkt was...? Het ringrijden met de versierde karretjes langs het traditionele rondje dat begon bij de Brink, Korte Spieker- en Spiekerweg, Zuukerenk- en Zuukerweg, en hoe je daar, ter hoogte van het huisje van Driekus Kamphuis aan de Spiekerweg, waar een paal met ring stond, in een berm zat die nog paars was van de heide, terwijl de paardenbenen hoog langs je heen draafden...?

Het valt niet te vertellen... Gebleven zijn enkel de foto's.

Gerritje en Anton Haak tijdens het ringrijden op het Zuukerfeest. Het is 23 augustus 1953. Foto: G Haak-Dalhuisen.

*Op deze versierde wagen zien we alleen maar blijе gezichten.
Deze foto is gemaakt op dezelfde 23^e augustus 1953. Naar verluidt zijn we hier
ter hoogte van de Spiekerweg. Op de wagen zitten v.l.n.r.: Rika van Zuuk,
Dientje Pannekoek, Dientje Beumer, Dirkje van Asselt, Dirkje van Zuuk,
Riek Kamphuis en Jannetje Beumer. Foto: D. Brummel-Beumer.*

*En wat dacht u van deze bijzondere combinatie tijdens die feestelijke zomerdag?
De kinderen op het wagentje zijn Wim en Aaltje Jonker en de man in het Duitse uniform
is Jans Gerard. De tekst op het bord is overduidelijk:
'Krijgen we onze paarden terug, dan voorgoed weg met die rotmoffen'.
Het leverde met glans een eerste prijs op. Foto: eigen collectie.*

En dan nog een allerlaatste Zuukerfeestfoto uit 1953. Het jongetje met de prachtig versierde fiets is 'kleine Jan' Bibo. De fiets was versierd door tante Bättien Broekhuis en Jan kreeg er een eerste prijs mee. Tante Bättien glorieerde op de achtergrond vast wel een beetje mee. Foto: Jan Bibo H.J.zn.

Nu we dan toch op het feestterrein tegenover de school staan, lopen we in één moeite door naar het meestershuis. Want hier ligt nog een ander stuk geschiedenis. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het huis bewoond door de heer Ens, in die tijd directeur van de 'botterfabriek', maar een twintigtal jaren eerder had het nog een andere functie. Zo lezen we in het boek *125 jaar Zuukerschool*, onder het hoofdstuk 'Meester Zevenbergen 1909-1929':

'Naast het meesterschap is Zevenbergen kassier van de in 1911 opgerichte Boerenleenbank. Eén maal in de week wordt er, in het naastgelegen meestershuis, zitting gehouden. Dat Zevenbergen op een gegeven ogenblik in het rijke bezit is van een auto, is mooi meegenomen en het T-Fordje doet dan ook nog weleens dienst als "ambulance" om een zieke naar Epe te vervoeren.'

En hiermee komen we dan vanzelf bij de vroegere Boerenleenbank aan de Quickbornlaan 16 in Epe terecht. In mijn jeugd was hier een klein kantoor. Gerrit Zevenbergen jr. was daar in die tijd directeur. Meestal was hij het die naar de balie kwam om het spaargeld aan te nemen of uit te betalen, terwijl een van de bestuursleden de financiële stand van het boekje bijhield. Zo herinner ik me onder andere dat Roelof Riphagen uit Dijkhuizen dit deed.

Advertentie uit het programmaboekje voor de Landdag van de B.O.G. en B.O.L.H., kortweg JOBO, gehouden op 27 augustus 1953 op het terrein van T. Rens, gelegen aan de Schotweg in Epe. Eigen collectie.

Het platteland spaart bij de eigen boerenleenbank

**Veilig,
Voordelig,
Vertrouwd**

Totaal ingelegd bedrag aan spaargelden:

1100 miljoen gulden

De Stichting

Spaarbank van

730 Coöperatieve

Boerenleenbanken

Aangesl. bij de Coöper. Centrale

Raiffeisen-Bank te Utrecht

In de gemeente Epe zijn Boerenleenbanken gevestigd te Epe, Dene en Vaassen

Als ik aan de nazomers van toen denk, zie ik mezelf op mijn blote voetjes over het stoppeland lopen... en in gedachten zit ik onder de prunusbomen op het walletje bij de Brink en kijk naar de bedaarde gang van Anthonie van Tongeren achter de ploeg, de ploegschaar in de hand. Ik zie hoe de aarde omgelegd wordt in lange diepe voren. Het paard loopt al even bedaarde als zijn baas en bij het vertrouwde 'truug op' en 'vort' weet het dier wat er van hem verwacht wordt.

Ik ruik de geur van nazomerwarme aarde en aardappels, die, opgeschud met een greep, liggen te wachten voor 'et rapen' om later vanuit een tenen of ijzeren mand in een jutezak geschud te worden... een geur van brandend loof komt aan en ik weet dat de zomer op zijn einde loopt en dat, na de herfst, een nieuwe winter zijn intrede zal doen. In de verte achter de school zie ik nog net de mast van een schip in het kanaal... een scheepstoeter klinkt... en ik weet dat Albertus, die in het brugwachtershuis woont, zo dadelijk de brug open zal draaien. In de school zingen kinderstemmen: 'Zonnetje gaat van ons scheiden...'.

En wat dacht u van dit verstillde plaatje, gemaakt aan het kanaal bij de Zuikerbrug?

Het jaartal is weliswaar onbekend, maar voor de oudere Zuikenaar is dit een vertrouwd beeld. Het schip dat we hier zien, ligt voor de loswal bij het 'törfhuusien' van Wehmeier. Wehmeier was zelf turfschipper en woonde in Epe. Zijn zoon zou zich later als dansleraar vestigen aan de Brinklaan in Epe.

Op de achtergrond zien we het huis van de brugwachter.

Gerritje (de vrouw van Anton Haak) vertelde me hoe gezellig het vroeger was als de schippersvrouwen in het kleine winkeltje tegenover de brug hun boodschappen kwamen halen.

En dochter Gerrie wist zich nog te herinneren hoe ze op mooie zomeravonden lag te luisteren naar het accordeonspel van de schipper die op het dek zat te spelen.

Het water in het kanaal was toentertijd nog zo schoon dat de wekelijkse was daarin gespoeld kon worden.

Foto: G. Haak-Dalhuisen

Denk ik aan de novembermaanden van weleer, dan komen er beelden bovendrijven die te maken hebben met de jaarlijkse slacht van een varken, dat vetgemest en wel niet wist dat er geen 'morgen' meer zou komen. Mijn moeder vond het begin van zo'n dag verschrikkelijk en verbood ons dan ook om daarbij aanwezig te zijn. Wel zie ik nog de fiets van Berends, die toentertijd huisslachter was, onder het keukenraam staan. Ik herinner me hem als een uitermate vriendelijke man die ons, als het dier rond de middag geslacht en wel op de ladder hing en later bij het uitsnijden, een stukje anatomie probeerde bij te brengen.

Ik zie de grote ketels heet water op het fornuis voor het strubben van de borstels... het stoppen van de worst en het roeren met een dikke stok in de weckketel die op de keukenkachel stond te bulderen, gevuld met bouillon, stukjes lever en vlees voor de balkenbrij. Een steeds zwaarder wordend werk, naarmate de hoeveelheid meel die er langzaam in gestrooid werd.

Ik zie de schalen met vet en 'keuchies' op de kelderplank... en op de keukentafel de diepe borden en schalen, gevuld met balkenbrij, een stukje hoofdkaas en een worstje, geknoopt in een bonte doek, waarmee we de familie, kennissen en burens afliepen. Als ik me goed herinner, brachten we altijd een eerste schaalje naar Arend-oom en tante Fiene die woonden aan de Weemeweg en naar Trui en Arend van Tongeren 'an de vaat' bij de Horsterbrug, waarvoor breder uitgepakt werd. Maar die hadden dan ook een gezin. Zulks gebeurde niet alleen voor 'et pruyen', maar het was een gebruikelijk traditie, die over en weer werkte.

En bovendien waren alle balkenbrij en hoofdkaas voor een normaal gezin niet binnen een korte tijd weg te werken. Je kunt je het nu niet meer voorstellen dat je in de vroege morgen al aan een dergelijke stevige kost zat. Maar ik herinner me nog heel goed hoe lekker we het vonden ruiken als mama na het melken in de melkkamer aan het bakken was en een geur van roomboter en balkenbrij via de trap naar boven kwam. En vanuit ons bed op de zolder riepen wij naar beneden: *'Mama, wule wilt graag dunne pläksies'*... Och, wat smaakte dat lekker op een dun sneetje roggebrood met een laagje boter en wat zout.

En dan de worsten, hammen en zijden spek, die aan spijlen in de 'wimme' hingen en niet alleen lekker roken, maar als vervelende bijkomstigheid na verloop van tijd hinderlijk begonnen te lekken. Voor het zover was, werd er een laken onder gespannen. Naar ik me meen te herinneren werden worst, ham en spek naar de slagerij van Haverkamp gebracht om daar gerookt te worden, terwijl de geschildde appeltjes gedroogd werden in de oven bij bakker Pannekoek.

Och, wat was het een andere tijd. Een tijd waarover ik graag een volgende keer verder vertel.

NIEUWE AANDACHT VOOR GRAFHEUVELLIJN NIERSEN-EPE

TJADA AMSTERDAM

Tussen Niersen en Epe liggen 37 grafheuvels opmerkelijk strak gerangschikt langs een rechte lijn. Trek je vanaf de noordelijkste grafheuvels de denkbeeldige lijn een paar kilometer door, dan kom je op een punt waar de Grote Kerk van Epe staat. Is dat allemaal toeval of schuilt er een dieper inzicht achter? Aan de Universiteit van Leiden breken enkele onderzoekers zich nog het hoofd over het mysterieuze fenomeen. Regio-archeoloog Nathalie Vossen wacht niet op de uitkomst en smeedde een plan om de grafheuvelreeks een herkenbare plek in het landschap te geven. Begin dit jaar is met de uitvoering daarvan een begin gemaakt.*

De grafheuvellijn Niersen-Epe is in de archeologische wereld een topic, nationaal en internationaal. Nergens in Europa ligt zo'n sprekend voorbeeld van een lijnvormige reeks prehistorische graven. Doe daar dan wat mee, laat het zien, vertel er over, bepleit Vossen.

De grafheuvels dateren uit de late steentijd (zo'n 4500 jaar geleden) tot en met de bronstijd (zo'n 3000 jaar geleden). Ze liggen niet in chronologische volgorde langs de lijn. Jongere graven zijn opgeworpen tussen oudere.

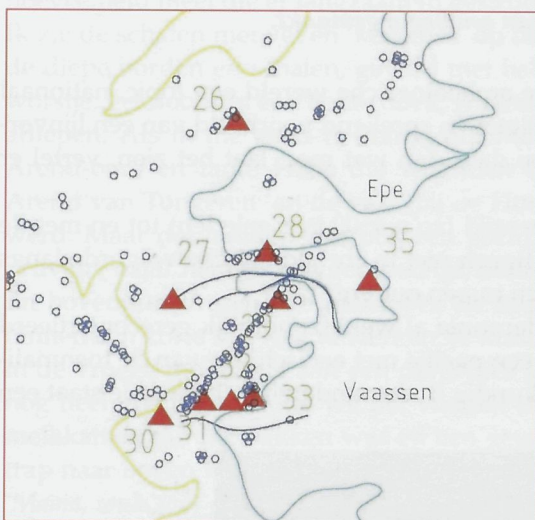
De grafheuvels zijn in de afgelopen decennia al wel afzonderlijk gereconstrueerd en geaccentueerd. Bij vele ervan staat een paaltje met een schildje van de toenmalige ROB, de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek; bij enkele staat een

Twee grafheuvels op de Galgenberg in Niersen, het hoogste punt op de grafheuvellijn. Hier werden honderd jaar geleden skeletresten gevonden van een man en een vrouw.

informatiebord dat uitleg geeft. Er lopen wandelroutes langs en er is ooit een wandelgidsje uitgegeven dat specifiek aandacht besteedde aan de prehistorische graven (een zgn. Trap-route, waarbij Trap staat voor toeristisch-recreatief archeologisch project). 'De grafheuvels zijn nu al individueel zichtbaar, of als groepje. Maar nergens is de hele lijn zichtbaar, die nu juist zo bijzonder is.'

Namens de gemeente Epe en samen met het Kroondomein, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de Archeologische Monumentenwacht en de provincie Gelderland werkt Vossen aan een project dat wandelaars beter laat ervaren dat de vroegste bewoners hier hun doden begroeven in een intrigerende rangschikking, waarvan we de betekenis nog niet weten. 'En waarschijnlijk zullen we het nooit weten', verwacht Vossen. Het maakt de grafheuvellijn er niet minder interessant om; wel mystieker juist.

De tientallen grafheuvels die in een bijna kaarsrechte lijn liggen tussen Niersen en Epe. De rode driehoekjes zijn prehistorische nederzettingen. Detail uit een tekening van Cor van Baarle.

Beleefbaar

De kunst is nu om dat zichtbaar en voelbaar te maken. 'Beleefbaar'. In de ideale situatie sta je op de hoogstgelegen grafheuvel op de Galgenberg in Niersen en kijk je in noord-oostelijke richting uit over een brede strook met alleen lage vegetatie, misschien een enkele boom, en in die strook, als pepernoten op een ietwat slordige rij, bijna veertig grafheuvels. Aan het einde van de strook torent de historische kerk van Epe.

Maar zo gaat het niet worden. De meeste heuvels in de reeks liggen op grondgebied van het Kroondomein en dat voelt er niets voor een royale strook bos vrij te maken. Dat past niet in het bosbeheer en er zou te veel houtproductie verloren gaan.

'Lange stukken openleggen, dat zit er dus niet in. Maar zo was het vroeger ook niet', weet Vossen. Wat wel kan, is dat zo hier en daar vanaf de ene grafheuvel een of twee volgende in de reeks zichtbaar zijn. Met daarbij (meer) informatie over het verhaal achter de grafheuvellijn.

Het allang uitverkochte wandelgidsje van de Trap-route is recent in de herdruk gegaan. De route heeft als begin- en eindpunt in Vaassen niet meer de Cannenburg, maar de dorpskerk, die daarmee meteen in de route is opgenomen, net als Daams molen. Er komt een website met veel achtergrondinformatie, over de prehistorische graven en hoe het landschap eruitzag in de tijd dat de grafheuvels werden opgericht.

Bij grafheuvels die langs de Trap-route liggen, komen pollers te staan. Dat zijn metalen zuiltjes die in 'ruststand' in de bodem verzonken zitten en door de wandelaar naar boven gehaald kunnen worden om hun informatie prijs te geven. Dat kan tekst zijn, maar ook replica's van vondsten (potscherven, grafgraven, botjes) uit de grafheuvel. Pollers voorkomen dat de grafheuvelomgeving vol komt te staan met borden.

Een extra poller komt, buiten de route door Vaassen en Niersen, te staan bij de Grote Kerk in Epe. Om de relatie aan te geven tussen de grafheuvellijn en de kerk. 'Maar met de pollers wachten we waarschijnlijk nog even. Daarvoor moeten gaten in de grond worden gemaakt en de onderzoekers van de Leidse Universiteit grijpen dat graafwerk graag aan om onderzoek te doen naar de grafheuvelomgeving. Dat onderzoek kan pas komende zomer plaatsvinden', legt Vossen uit.

Nieuw veldonderzoek

De faculteit der archeologie van de Universiteit Leiden doet al enkele jaren nieuw veldonderzoek naar de grafheuvels in het Kroondomein. Honderd jaar geleden werden die heuvels voor het eerst grondig onderzocht door dr. J.H. Holwerda, op verzoek van koningin Wilhelmina. Holwerda deed rond 1908 opgravingen aan een groot aantal grafheuvels, waarbij hij vooral zocht naar sporen van de begravenen, urnen, verbrandingsresten, grafgraven.

Het recente veldonderzoek bestrijkt een breder gebied dan de grafheuvels zelf. De onderzoekers speuren ook in een ruime omtrek van de heuvels naar sporen van prehistorische bewoning of andere activiteiten, om zo te proberen verbanden te achterhalen tussen de grafheuvels en de omgeving, waarin zij destijds werden opgericht.

Een van de meest intrigerende vondsten die Holwerda een eeuw geleden deed, waren skeletresten in een grafheuvel op de Galgenberg in Niersen. Dat was bijzonder omdat in de meeste graven van de dode niet meer terug te vinden was dan een donker silhouet in het lichtere zand. De botresten waren zo breekbaar dat Holwerda de beenderen veiligstelde door ze in gips te gieten, zoals hij ze in het graf aantrof. De dikke verharde plak werd in een bekisting naar Leiden vervoerd en bleef daar honderd jaar onaangeroerd. Met de nieuwste technieken is de grafinhoud van het Niersense graf recent onderzocht. Waarschijnlijk zijn de beenderen van een man en een vrouw. De man is als eerste begraven; de vrouw is later in hetzelfde graf bijgezet.

NOTEN

**Nathalie Vossen werkt als regio-archeoloog voor de gemeenten Epe, Apeldoorn, Voorst, Brummen en Lochem.*

Zie ook: www.grafheuvels.nl

HET AFWERPGEBIED 'ZESENDERTIG BUNDER'

RENÉ E. TASELAAR

Inleiding

In het tweede halfjaar van 1944 werden telefoonverbindingen en zendmogelijkheden van het verzet onderling en met de bevrijders steeds belangrijker. Daarvoor werden allerlei initiatieven genomen, onder andere op de Veluwe. Hiervan is gebruikgemaakt om bijvoorbeeld wapendroppings voor het verzet mogelijk te maken.

Verbindingen van het Apeldoornse verzet

Van de zomer van 1944 tot aan de bevrijding verzond de Knok Ploeg Apeldoorn (K.P.A.) berichten via het normale telefoonnet. Op de verbindingscentrale van de P.T.T. zaten mensen die bij controle van gesprekken de stoppen zouden lostrekken, zodat de bezetter geen naspeuringen zou kunnen doen. De P.T.T.'ers zorgden ook voor nieuwe telefoonaansluitingen op de verzetsplekken in de omgeving. Nadat Nijmegen bevrijd was, had de K.P. via de lijn van de P.G.E.M. (Provinciale Gelderse Electriciteits Maatschappij) voortdurend contact met Nederlandse verbindingsmilitairen bij de geallieerde troepen in bevrijd gebied. In de septemberdagen van 1944 en erna kreeg men telefonische opdrachten uit Rotterdam. In die stad werd ook via een zender vier maal per dag in code contact onderhouden met opdrachtgevers overzee.

Vanaf de tweede helft van 1944 kon het verzet in de bossen ten westen van Vaassen beschikken over telefonische verbindingen tussen een centrale in Apeldoorn en posten in het Kroondomein via de boswachterij in Niersen naar/van de woning van de jachtopziener, De Hertenkamp, bij de Hertenkampsweg te Vaassen en het Jachthuis in Gortel.

Het telefoonnetwerk werd onder andere gebruikt om wapendroppings op enkele plekken mogelijk te maken. In de bossen bij Wiesel lagen verder de onbewoonde houten huisjes Pondok en Bie de Zandhegge, eigendom van de familie Dobbelman uit Apeldoorn. Omdat mannen tussen 20 en 65 jaar zich in september 1944 te Apeldoorn moesten melden en er op 2 oktober een razzia zou worden gehouden, werd het riskant om in de stad te blijven. Daarom verhuisden de staf van het Apeldoornse verzet en drie Engelandvaarders, als technici, van Sprengeweg 14 naar de genoemde twee huisjes. Daar verbleef soms een twaalftal verzetsmensen.

's Nachts werd er wacht gehouden. In Pondok was een zender geïnstalleerd. Om peiling moeilijk te maken werd de loodzware zender steeds in de directe omgeving verplaatst. Ook werden in de nacht van 9 op 10 oktober wapens en munitie uit een schaapskooi in Wenum bij de huisjes verstoopt.

In het gebied ten westen van Emst zijn twee afwerpgebieden voor wapens en munitie in gebruik geweest: de Zesendertig Bunder en een veld vlakbij De Hertenkamp.¹⁾

De Zesendertig Bunder

Op de weg van Vierhouten naar Elspeet ligt links van de weg het landgoed Noorderheide, waar tijdens de Tweede Wereldoorlog D.G. van Beuningen verbleef.

Achter het landgoed Noorderheide ligt het Vierhouterbos, met aangrenzend in het Kroondomein de Zesendertig Bunder. Hier zou op 1 juni 1911 een gedeelte van het gebied afgebrand zijn, met een oppervlakte van 36 hectare. Van-

daar de naam.²⁾ Vanaf 11/12 september 1944 werden hier wapens door Engelse viermotorige bommenwerpers gedropt. Het verzet op de grond maakte in eerste instantie gebruik van een pompstation³⁾ achter op het landgoed Noorderheide. Men sliep daar op de stenen vloeren tussen de machines. Toen Van Beuningen dat ontdekte, werden de mannen ondergebracht in twee blokhutten, diep in het kreupelhout. In beide hutten was in totaal plaats

Daniël George van Beuningen (1877-1955) was indertijd de grootste werkgever in Rotterdam. Zijn vader was medeoprichter van de Steenkolen Handels Vereniging.

Na W.O. I gaf D.G. van Beuningen leiding aan een groot aantal bedrijven in het Rotterdamse havengebied. In 1920 verwierf de familie Van Beuningen het landgoed Noorderheide bij Vierhouten. Daarop liet Van Beuningen in 1939 door F.A. Eschauzier (1889-1957), architect en hoogleraar aan de T.H. Delft, een bijzondere villa ontwerpen. In 1941 trad Van Beuningen af als directeur van zijn concern en hij trok zich in zijn villa terug. Daar bracht hij zijn omvangrijke kunstverzameling grotendeels onder. Nog tijdens zijn leven schonk hij delen van zijn collectie aan het huidige museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam.

voor maximaal achttien man. Vanuit de villa bracht tuinman Willem van Putten dagelijks een overvloedige warme maaltijd. Elke avond tijdens spertijd ging een van de mannen over het Elspeterpad naar Anton Kersten op het Jachthuis in Gortel, en soms langs de grintweg naar Frits Huiskamp op de boswachterij in Niersen. Dan moest gewacht worden tot een uur of negen of half tien op een wel of niet doorgekomen code in de vorm van een slagzin.⁴⁾

Een van de keren duurt het zo lang dat de boswachter naar de telefoon gaat en zelf informeert. Hij vraagt of het die nacht doorgaat. Het antwoord is bevestigend, maar er moet nog wat geregeld worden: ze zullen nog dezelfde avond met de truck komen. Er hoeft geen haast gemaakt te worden, want de codezin luidt: 'De deelnemers wordt verzocht twee uur later op het feest aanwezig te zijn.' De uitgezonden man fietst zonder licht in de stikdonkere nacht terug. Als hij pas tegen elven bij de verzetsmensen terugkomt, wordt hem, met het pistool op hem gericht, het wachtwoord gevraagd. Na het antwoord WILDZWIJN mag hij door.

Een halfuur later arriveert de wagen, zonder licht, door de moddersporen van het Elspeterpad. Uiteindelijk draait men het hek van het Kroondomein in en er wordt op een zijpad geparkeerd. Op het geluid van de dichtslaande portieren komen mannen de hut uit en stellen zich in het donker op achter de open plek, die voor

de hutten ligt. Na tien minuten nadert een lichtje, aangloeiend en dovend. De voorste man zoekt met een knijpkat zijn weg langs het smalle, bijna onvindbare paadje, dat van de watertoren naar de hutten loopt. Achter hem een lange rij zwijgende gestalten. Als de voorste man in de open ruimte bij de beide hutten komt, wordt ook hem het wachtwoord gevraagd. Terwijl één man op wacht blijft, wordt in de hutten nog wat gerookt en worden de lampen gecontroleerd en de wapens nagezien. Dan staan de mannen op en gaan een lang slingerpad af, hand-in-hand, met een gedempt blauw lampje voorop. Ieder krijgt zijn taak toegewezen. Men moet op zijn hoede zijn, omdat enkele dagen eerder de mannen op het Elspeterpad een vijandelijke patrouille zijn tegengekomen, maar bijtijds in de struiken konden

*De huidige 'Zesendertig Bunder' met nog aanwezige
ronde gaten, waarin mannen met hun lampen
zouden hebben gezeten.*

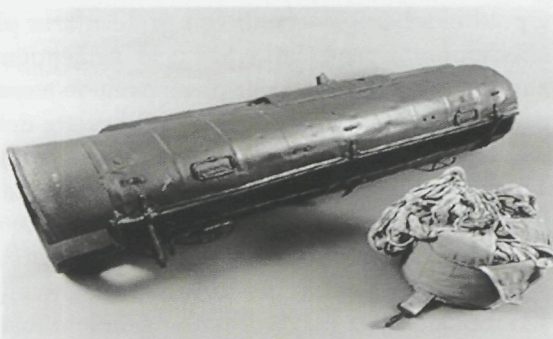
Foto: M.J. Taselaar-Callenbach

wegduiken. De wachten krijgen opdracht in geval van alarm op de centrale groep terug te vallen en de commandant in te lichten. De rest van de beschikbare mannen wordt over de verschillende bakens verdeeld. Het seinbaken wordt op de letterseinen geïnstrueerd. Er mag niet meer gerookt en/of gesproken worden. Ieder gaat naar zijn post. Het middelste baken moet volgens opdracht van Allied Headquarters een open vuur zijn; Bengaals vuur of iets dergelijks. Eigenmachtig is echter besloten een vuur achterwege te laten, omdat dat op kilometers afstand te zien

is, moeilijk te doven is en gevaarlijk is voor heidebrand. De sterkste lamp wordt in het midden geplaatst. Dan volgt het wachten in de koude, lange nacht. Soms zelfs voor niets, als er iets tussen is gekomen. Op een afgesproken moment wordt het middelste baken ontstoken en gaan ook de andere aan. Er blijken echter drie Duitse nachtjagers in de lucht te zijn. Die maken een scherpe draai en vliegen over de bakens. De lampen worden snel gedoofd en na nog een rondje om het veld verdwijnen de vliegtuigen. Daarna wordt het wat nevelig. De verste post is niet meer waar te nemen en de andere nog maar vaag. Het is al over tweeën, als er eindelijk een vliegtuig komt. Er klinkt een aanzwellend zwaar gebrom. Het middelste baken flitst aan en boort een lange witte straal door de nevel. Ook de rode bakens gaan aan en het seinbaken flikkert zijn codesein. Al het licht concentreert zich op het punt, waar het geluid vandaan komt. Het vliegtuig komt vanuit het noorden over. Het draait bij en komt naar beneden, precies over de bakenlijn. Boven het middelste baken gaan op de vleugeluiteinden flauwe groene lampjes aan gedurende een fractie van een seconde. Donkere zwarte wolkjes vallen nu achter uit het vliegtuig:

de parachutes met eronder de driehonderd kilo zware containerbussen.

Met een forse klap landen die, gedeeltelijk afgedreven door de wind, tot zelfs achter de draadversperring. Dat is zo ongunstig dat die 's nachts niet meer geborgen kunnen worden. Daarom worden alleen de parachutes verzameld. Alle mannen komen via een gat in het raster bij de watertoren bijeen

Containerbus met stootkussen

en gaan door naar de hutten voor een korte slaap. Bij de ochtendschemering wordt de vrachtwagen aan de rand van de heide en tegen de bosrand gezet. Op geïmproviseerde draagbaren worden de containerbussen daarheen gezeuld. Dat valt niet mee, vooral omdat het gestaag regent. Er wordt besloten de vrachtwagen de heide op te rijden om het laden van de containerbussen te vergemakkelijken. Dat levert echter ook problemen op, omdat de heide vol diepe kuilen zit. Vervolgens worden de containerbussen op de wagen geladen. Maar op zeker moment blijkt de lading te zwaar te worden. Dan wordt besloten de wapens en munitie uit alle containerbussen te halen om zo meer te kunnen stouwen. De truck raakt ook zo nog tot het uiterste beladen. Bij het weggrijden is veel stuurmanskunst nodig om op de brandweg te komen. De wapens worden nog eens nagezien en de begeleiders nemen hun plaatsen in: twee naast de chauffeur en de rest, bewapend met stenguns en handgranaten, achter een loshangend dekzeil achterin. Het parool daarbij is: 'Rijden of schieten...' Het transport bereikt veilig de centrale opslagplaats van waaruit de distributie plaatsvindt naar allerlei plaatsen in Nederland. In dat verband zijn onder andere genoemd: Groningen, Zwolle, Deventer, Barneveld, Amersfoort en Utrecht.⁵⁾

Een overzicht van de wapendroppings op de 'Zesendertig Bunder' (codenaam Rummy 3).

Bron: G.J. Zwanenburg⁶⁾

Datum	Sqdn.	Type	Piloot	Code	Uitv.	Bijzonderheden
11/12-9-44	299	Stirling	S/L. Dale	Rummy 3	Ja	18 containers, 5 pakketten
21/22-9-44	298	Halifax	P/O. Wilson	Rummy 3	Nee	Geen ontvangst
22/23-9-44	644	Halifax	F/O. Baird	Rummy 3	Ja	15 containers, 1 pakket
28/29-9-44	299	Stirling	F/O. Harris	Rummy 3	Ja	23 containers, (een hang-up), 2 pakketten
1/2-10-44	196	Stirling	F/O. Powell	Rummy 3	Ja	24 containers, 4 pakketten
2/3-10-44	570	Stirling	P/O. Williams	Rummy 3	Nee	

Op 10 oktober 1944 vond een grote razzia plaats in de vierhoek Wiesel, Elspeet, Vierhouten, Epe, Emst, waar vele duizenden mannen van de Wehrmacht en S.S. aan deelnamen. Vond dat plaats wegens verraad of peiling van een geheime zender? Het is niet bekend, maar wel bezette de Sicherheitsdienst in de nacht ervoor alle telefoonposten die door het verzet als verbindingscontacten waren gebruikt. Tijdens de 'drijfjacht' werden in de buurt van Pondok driehonderd handmitrailleurs met munitie en een zender van Engelse makelij aangetroffen. Net op tijd waren de Engelandvaarders, met de zendkristallen, vertrokken. Een aantal Apeldoornse verzetsstrijders is bij de razzia gevangengenomen of kwam om in de bossen. Enkelen van hen werden opgebracht naar de centrale post van de Duitsers in Vierhouten, daar mishandeld en gefusilleerd. Ondanks het uitkammen van het gebied ontkwamen er toch verzetsmensen en onderduikers. Op de dag van de razzia waren dertien volle containers met wapens, die niet meer konden worden afgevoerd, begraven. Daarna vluchtten de mannen van de droppingvelden. Vanaf dat moment werd de Zesendertig Bunder als onbruikbaar afgezeind.

Een dropping elders

Behalve op de Zesendertig Bunder is er ook gedropt op een terrein noordelijk van De Hertenkamp, waar jachttopziener Gerrit van Norel woonde.⁷⁾ Volgens G.J. Zwa-

Foto boven: Een door Broken Wings geplaatste herdenkingspaal aan de Hertenkampsweg.

Foto rechts: De Hertenkamp in 2012.

Beide foto's: M.J. Taselaar-Callenbach.

nenburg was Flight Lieutenant Stark van het 298^e squadron de gezagvoerder van de Halifax bij deze dropping op Sculling 1 in de nacht van 9 op 10 oktober 1944. Het aantal uitgeworpen containerbussen op deze locatie is onbekend.

In 2000 vertelde de Vaassense politie- en verzetsman Harm Ebink⁸⁾ ten noorden van De Hertenkamp aan enige vrienden over het op 9/10 oktober 1944 gebruikte stuk heide met vliegdenen. In een nu droge sloot werd een aantal containerbussen met wapens door hem en zijn collega Mondria⁹⁾ verborgen. Ook zou gebruikgemaakt zijn van een nabije schuur van Bervoets voor het opslaan van wapens. In de drie volgende nachten bracht Jos Breden van 't Laar de wapens met pony en wagen door het bos naar de Zesendertig Bunder. Van daaruit volgde distributie in het land. Ook is een foto opgedoken over het begraven van containerbussen vlak bij de Gortelseweg/Bloemendaalseweg in april/mei 1944, die gebruikt zijn bij de wapendropping in 1944.

Over de situatie na 10 oktober 1944 wijkt 'Ik draag u op' af van de Engelse gegevens van G.J. Zwanenburg: De 'Zesendertig Bunder' is bij vergissing nog eenmaal gebruikt voor het afwerpen van 25 containerbussen met wapens. Deze werden door de verzetsmensen opgeborgen in een houthakkershuisje. Terwijl men op 21 oktober bezig was met het overbrengen van deze containers naar een paard en wagen, startte het Duitse onderzoek op het landgoed van Van Beuningen. In de houthakkershut werden geen wapens, maar nog wel 22 parachutes gevonden. Daarop werd het gebouwtje in brand gestoken. Twee dagen later werd de villa omsingeld. Bij het zoeken met grondprikkers werden vijf van de dertien begraven containers aangetroffen. De niet-ontdekte wapens zijn daarna door een Elburger verzetsploeg weggehaald.

Toen in september/oktober 1944 Engelse wapens bij Vierhouten werden uitgeworpen en marechaussee J. Daamen, die tevens commandant van de plaatselijke N.B.S.-groep was, besloten had ook wapens naar Epe te vervoeren, werd G. Achterkamp in vertrouwen genomen (hij was als lid van de Economische Marechaussee wel het een en ander te weten gekomen). Het leek wenselijk dat marechaussees in uniform de transporten zouden begeleiden om geen achterdocht te wekken.

Op een zaterdag werd in de voormiddag een eerste wapenvracht met paard en wagen uit Vierhouten naar Epe gebracht. Onder begeleiding van enkele marechaussees en anderen werden de wapens voorlopig in een schuur van molenaar De Vreede te Wissel opgeborgen. Diezelfde middag werd een tweede vracht opgehaald, die tussen acht en negen bij villa De Pal aan de Westendorperheideweg in Emst werd verstopt. Op dat moment was eigenaar Bas van Pelt in concentratiekamp Amersfoort.¹⁰⁾ Bij beide transporten was marechaussee Achterkamp op de fiets meegegaan. Hij stond wel bekend als een leugenaar, maar werd niet gewantrouwd. Bovendien kon men zijn hulp goed gebruiken.

Kort erna is Achterkamp op een zondag naar N.S.B.-burgemeester J.J. Cassa van de gemeente Epe gegaan om over de wapendepots te praten. De burgemeester wilde geen actie ondernemen, omdat hij represailles vreesde.

Arrestaties

Daarna heeft Achterkamp overleg gepleegd met J.M. Uyttenboogaard in Epe en vervolgens contact gezocht met de Belgen L. Remacle en W. van der Velde van de Sicherheits Dienst Apeldoorn (S.D.A.).¹¹⁾ Dat resulteerde omstreeks 18/19 december 1944 in arrestaties, niet alleen op het terrein van De Pal te Emst, maar ook in het dorp Epe.¹²⁾ Daarbij werden onder andere de al genoemde J. Daamen en zijn echtgenote door de S.D. opgepakt. In een naoorlogs rapport van de Politieke Opsporings Dienst (P.O.D.) verklaarden de marechaussees G. Dekker¹³⁾ en J. Daamen – aangepast en verkort – het volgende:

Op de avond van de arrestatie kwam een zenuwachtige Achterkamp bij Dekker. Hij sprak over de arrestatie van Daamen. Dekker stelde voor om de familie Van Pelt te waarschuwen en hun te adviseren hun terrein in Emst te verlaten. Achterkamp zou dat doen en daarna zelf ook onderduiken. Maar eerst zou hij nog naar het huis van Daamen gaan om eventueel bezwarend bewijsmateriaal weg te halen. Toen Achterkamp na een kwartier terugkeerde, sprak Dekker hem over het gevaar dat hij gelopen had. Er had immers nog een S.D.'er kunnen posten. Hij kreeg als antwoord dat er geen gevaar was geweest, omdat een geëvacueerde de achterzijde van het huis bewoonde. Hij liet een paar distributiebonkaarten zien die hij op aanwijzing van het dienstmeisje uit de piano van Daamen had gehaald. Nadien had Dekker Achterkamp niet meer gesproken. De volgende morgen hoorde Dekker op het Afdelingsbureau tot zijn verbazing dat 's nachts vele personen door de S.D. waren gearresteerd en dat de wapens bij Van Pelt waren gevonden. Toen de toenmalige afdelingscommandant Pauwe in de loop van de dag naar Daamen vroeg, antwoordde Dekker gehoord te hebben dat hij was gearresteerd. Op een vraag waar Achterkamp was, zei Dekker, volgens een onderlinge afspraak, dat die naar Vaassen was voor onderzoek. Een dag later vroeg Pauwe weer naar Achterkamp. Dekker zei daarop dat hij er niets van begreep, maar dat die misschien was ondergedoken. Op last van Pauwe moest Dekker daarop de wapens en uitrustingsstukken bij Achterkamp thuis ophalen. Zijn pistool bleek er niet te zijn. Volgens zijn vrouw had hij dat bij zich gehouden en had de S.D. al tweemaal huiszoeking gedaan. Dit laatste bleek achteraf gelogen te zijn. Enkele dagen later hoefde Dekker van Pauwe niet langer te zoeken, omdat de S.D. daar zelf achteraan zou gaan. Van verschillende kanten hoorde Dekker daarna dat Achterkamp nog steeds in de omgeving van Epe werd gezien. In januari of februari 1945 vertelde een wachtmeester van de marechaussee dat Achterkamp zijn salaris rechtstreeks van Pauwe kreeg en zo min of meer ongemerkt zijn gang kon gaan. Voor het aanwijzen van de wapendepots heeft Achterkamp fl. 100,— en eind januari 1945 ook nog eens fl. 75,— van de S.D. Apeldoorn gekregen. Uyttenboogaard kreeg minder.¹⁴⁾

Een ontsnapping

De echtgenote van Daamen kwam een aantal dagen na haar arrestatie weer vrij. Daamen zelf bleef gevangen in een cel met negen mannen in de Willem III-kazerne

te Apeldoorn. De mannen werden hardhandig aangepakt en verhoord, maar lieten niets los. Daamen kreeg te horen dat hij als leider van een wapentransport de kogel kon krijgen. Daarom vatte hij het plan op om te ontvluchten. Een van de medegevangenen kreeg in een toegestuurd pakje een paar oorwarmers. Van de ijzeren uiteinden werd een zaagje gemaakt. Daarmee werden de tralies van de cel moeizaam doorgezaagd. Dat duurde tien dagen. Het vergde 2½ uur om de tralies om te buigen zodat de opening groot genoeg was. Toen men het verduisterde raam daarachter opende, bleek het maanlicht zo helder te zijn dat de ontsnappingspoging uitgesteld moest worden. Uiteindelijk lukte het Daamen en zijn celgenoten een paar dagen later, op 13 februari 1945, met behulp van aan reepjes gescheurde dekens buiten te komen. Ondanks een bewaker met een blaffende hond, een plotse-linge zee van licht door een geopende deur en prikkeldraadversperringen hebben zij het terrein van de Willem III-kazerne kunnen verlaten. Ze kwamen terecht in de zeepfabriek van De Haas en Van Brero, waar ze zich twee dagen schuilhielden achter een stapel dozen.¹⁵⁾ Ze kregen via de directie valse papieren. Daamen kwam daarna in Oene terecht, waar hij ongeveer zes weken is gebleven. Vervolgens is hij op een centralere plek in Epe ondergedoken om zijn verzetswerk voort te zetten.

Nog meer arrestaties

Omstreeks februari 1945 hoorde J.A. Vis van de Geheime Feldpolizei te Ermelo van de collaborerende Uyttenboogaard uit Epe dat die bezig was geweest om in de

Foto boven: Op de achterzijde staat: eind april/ begin mei 1944. V.l.n.r.: Gerrit van Norel, Harm Ebink en Cees Mondria. Foto verkregen via F.J.T. Schumacher.

Foto rechts: Hier zouden de containerbussen begraven zijn geweest. Foto: M.J. Taselaar-Callenbach (12 september 2012).

omgeving van Epe een afwerpterrein van Engelse wapens op te sporen en dat marechaussee Achterkamp daar meer van wist. Vis kreeg bij een bezoek aan de in Epe gebleven marechaussee aangeduid dat vlak bij het terrein van Van Beuningen in Vierhouten een afwerpterrein lag. Achterkamp is meegegaan naar Ermelo. Daar lichtte hij commandant Warmer volledig in over het afwerpterrein en de daarbij betrokken personen. Hij noemde daarbij de namen van C. ten Cate uit Oldebroek, D.G. van Beuningen en zijn tuinman W. van Putten, die tot de ondergrondse zouden behoren. Hij drong bij Warmer aan om onmiddellijk in te grijpen. Met Vis en vier man van de Feldgendarmerie is op aanwijzing van Achterkamp, die een donkere uniformjas had aangetrokken om onherkenbaar te blijven, eerst naar de expediteur Ten Cate in Oldebroek gereden. Deze werd gearresteerd en zijn huis werd doorzocht. Vervolgens werd naar de villa Noorderheide van Van Beuningen gereden. Ook daar vond een huiszoeking plaats en Van Beuningen en zijn tuinman werden gearresteerd. Alle drie arrestanten werden naar de kazerne van de Geheime Feldgendarmerie gebracht en verhoord. De goed Duits sprekende Van Beuningen kwam door zijn beheersing van de situatie na enige dagen vrij, maar Van Putten en Ten Cate werden naar Kamp Amersfoort gebracht. Van Putten hield ondanks mishandelingen zijn mond. Beiden kwamen pas vrij bij de bevrijding op 19 april 1945.

NOTEN

- (1) De Zesendertig Bunder had van de R.A.F. de codenaam RUMMY 3 gekregen. De coördinaten waren: 52.18.14.N - 05.50.39.O. Het veld bij De Hertenkamp had als codenaam SCULLING 1 gekregen. De coördinaten waren: 52.18.49.N - 05.56.17.O. NB: ten ZW van Epe lag bij Wissel nog een droppingsveld, met de coördinaten 52.20.30.N - 05.57.42.O. Daarover zijn verder geen gegevens bekend.
- (2) Harry Bouwman vermeldt dit in zijn nooit verschenen 'boek' *VELDNAMEN IN DE BOS-WACHTERIJ GORTEL*.
- (3) In het bos- en heidegebied ten zuiden en ten oosten van het landhuis Noorderheide had Van Beuningen waterwerken in beton, bestaande uit beken en watervallen, onderbroken door vijvers en twee pompstations laten aanleggen. Het oostelijke pompstation, met daarop een gietijzeren windmolen uit 1938, is thans verdwenen. De laatste jaren zijn in het landschap de waterwerken en enkele stenen piramides door de Vrijwilligersgroep Noorderheide grotendeels gerestaureerd.
- (4) Deze 'code' werd 's middags of 's avonds op de Belgische BBC en Radio Oranje bekendgemaakt. In het boek *Ik draag u op* staan slagzinnen, die tijdens de Arnhemdagen zouden zijn gebruikt: Gooi olie op het water, dan zal het beter gaan. Het komt weer als mosterd na de maaltijd.
- (5) Zie pagina 9 van *Ik draag u op*.
- (6) Zie: *En nooit was het stil. Deel 2: Kroniek van een luchtoorlog. Luchtaanvallen op doelen in en om Nederland*, bijlage Special Duty, door G.J. Zwanenburg, Koninklijke Luchtmacht, Den Haag, 1993. De Stirling en Halifax waren viermotorige bommenwerpers.
S/L betekent Squadron Leader (majoor); P/O betekent Pilot Officer (2^e luitenant); F/O betekent Flying Officer (1^e luitenant); F/L betekent Flight Lieutenant (kapitein).
- (7) Gerrit van Norel werd geboren in Emst op 1 september 1917. Vóór de oorlog was hij bos-

arbeider en kippenfokker. Tijdens de oorlog was hij jachtopziener op De Hertenkamp en was actief in het verzet. Daarbij zou hij soms gebruik hebben gemaakt van een Duits uniform. Later verhuisde hij naar Vaassen. Bij renovatie van De Hertenkamp stuitte men toen in een nis achter de trap op verborgen geallieerde wapens en gevaarlijke munitie (waarschijnlijk van de dropping op 10 oktober 1944). Gerrit heeft in latere jaren gewerkt als metselaar. Hij overleed in Apeldoorn op 8 augustus 1987.

(8) Harm Ebink werd geboren in Enschede op 20 september 1916. Tijdens de oorlog was hij vanaf 1943 werkzaam als lid van de marechaussee en actief in het verzet. Hij overleed in Apeldoorn op 27 oktober 2005.

(9) Cornelis Mondria werd geboren in Heerde op 24 mei 1916. Vóór de oorlog woonde hij in Deventer, Amersfoort en Venlo. Tijdens de oorlog was hij in dienst bij de marechaussee in Apeldoorn en Vaassen. Ook hij was actief in het verzet. Na de oorlog woonde hij op verschillende plaatsen in Gelderland. In 1981 keerde hij terug naar Vaassen en overleed op 9 maart 1991.

(10) Bas van Pelt was wegens onderduikers op zijn terrein in mei 1944 opgepakt en kwam uiteindelijk terecht in Kamp Amersfoort. Intussen zetten zijn echtgenote en enkele anderen zijn verzetswerk voort. Op 11 november 1944 werd hij vrijgelaten. Op 18 december 1944 werd hij voor de tweede keer op zijn landgoed De Pal gearresteerd. Zie ook: pagina's 89-92 in *Verzet in Epe* door Willem Veldkamp.

(11) In september 1944 had een groep fanatieke SS'ers van de Dienststelle Antwerpen de Belgische stad verlaten vanwege de nadering van de geallieerden. Zij vestigden zich de 23^e september in Apeldoorn.

(12) De meeste gearresteerde mannen zijn in 1945 in Duitsland omgekomen.

(13) Geert Dekker werd geboren in Zuidwolde (Drenthe) op 30 september 1898. Tijdens de oorlog was hij in Barneveld, en Epe. Hij was wachtmeester bij de marechaussee. Na de oorlog heeft hij ook nog in Vaassen en Apeldoorn gewoond. In die tijd is hij bij de rijkspolitie werkzaam geweest. Hij overleed te Apeldoorn op 20 december 1978.

(14) G. Achterkamp, geboren te Deventer in 1916, kwam in 1940 bij de marechaussee in Apeldoorn. Nadat hij in Scheveningen, Zevenaar en Pannerden werkzaam was geweest, werd Epe zijn standplaats in 1943. J.M. Uyttenboogaard, geboren te Epe in 1901, was conciërge bij de Nijverheidsschool voor meisjes in Epe. Hij was vanaf juni 1940 lid van de N.S.B. uit financiële overwegingen en van januari 1941 tot medio 1942 van de Weer Afdeling (W.A.), Ban 20, Vendel 21, Epe. Deze W.A. bestond uit ± 13 leden. Daarna was hij ook bij de Nederlandsche Volksdienst en het Nederlandsche Arbeidsfront. Vanwege sluiting van de school werkte hij van 1 april 1944 tot 1 januari 1945 zonder betaling in de landwachtkazernes in Groenlo. Eind 1944/begin 1945 is hij Achterkamp behulpzaam geweest en stelde zijn telefoon beschikbaar. Beide mannen uit Epe zijn eind jaren veertig door het Bijzonder Gerechtshof te Arnhem veroordeeld voor hun verraderlijke activiteiten: G. Achterkamp kreeg in eerste instantie 15 jaar gevangenisstraf met aftrek, en J.M. Uyttenboogaard 8 jaar met aftrek. Bovendien kregen ze ontzegging van het passief en actief kiesrecht en een verbod voor het leven om bij de politie te dienen. De uiteindelijke ten uitvoer gelegde straffen zijn mij niet bekend. Achterkamp overleed te Deventer op 23 november 1998 en Uyttenboogaard in 's-Gravenhage op 6 september 1962.

(15) Zie pagina's 19 en 20 van *Een toevluchtsoord in bangen tijd* door de onderwijzeres MAR(ia) CA(rolina) van Klaveren, Drukkerij Hooiberg Epe, 1945.

BRONNEN

- Documentatie, aanwezig in het Nationaal Archief te 's-Gravenhage:
 1. Gerrit Achterkamp, geb. te Deventer op 18-7-1916. CABR 66849 (Bijzonder Gerechtshof Arnhem 1643). Zuivering Politie 254.
 2. Johan Maurits Uyttenboogaard, geb. te Epe op 9-3-1901. CABR 66844 (Bijzonder Gerechtshof Arnhem 1642).
 - Documentatie NIOD; inventaris 251a, toegang 298.
 - *Een toevluchtsoord in bangen tijd* door Marca, Drukkerij Hooiberg Epe, 1945.
 - *Ik draag U op...* Uitgave ten bate van het Fonds Nabestaanden Ondergrondsche Strijders (Stichting '40 - '45).
 - *Het Apeldoornse verzet 1940-1945* door J.W. Mulder, Doctoraal scriptie geschiedenis, R.U. Utrecht, 1971 (NIOD Scr. 105). Nooit uitgegeven.
 - *Het lijkt lang geleden...* Uitgave werkgroep 5 mei 1980 Apeldoorn.
 - *En nooit was het stil. Deel 2: Kroniek van een luchtoorlog. Luchtaanvallen op doelen in en om Nederland*, bijlage Special Duty, door G.J. Zwanenburg, Koninklijke Luchtmacht, Den Haag, 1993.
 - *De ene voet voor de andere* door M. Cieremans, De Fontein, 1994.
 - *Verzet in Epe* door W. Veldkamp, Epe, 1995.
 - *Een middag op stap met een oud-verzetssrijder*, een verslag verkregen van P. Bervoets †.
 - Websites: Daniël George van Beuningen, Kunstverzameling Daniël George van Beuningen, Noorderheide, Terreur op de Veluwe.
 - Informatie van H.V. Bouwman, W. Fiets, A.H. Pols-Kroes, H. Rozendal (Vaassen nu).
-

EVENEMENTENAGENDA 2013

Noteert u alvast volgende data?

Dinsdag 19 februari: Winterlezing – deze wordt verzorgd door Jorien Jas, conservatrice van de Stichting Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen. Zij spreekt over de totstandkoming van de restauratie van het kasteelpark rond kasteel Cannenburch. Plaats: Hervormd centrum De Rank, Torenstraat 15, Vaassen. Aanvang: 20.00 uur, zaal open vanaf 19.30 uur.

Donderdag 18 april: Na het officiële gedeelte van de leden/jaarvergadering (vanaf 19.30 uur) in het Kulturhus te Epe wordt rond 20.30 uur een lezing verzorgd door Dianne Hamer over de door haar geschreven biografie van koningin Sophie, de eerste echtgenote van koning Willem III.

Zaterdag 25 mei: Voorjaarsexcursie vanaf kasteel Cannenburch, verzorgd door Frans Schumacher en Willy Smit. Nadere gegevens volgen.

Zaterdag 26 oktober: Najaarsexcursie op Landgoed Tongeren bij Epe onder leiding van Charlotte Rauwenhoff. Nadere gegevens volgen.

Dinsdag 19 of dinsdag 26 november: filmavond in de Hezenbrink te Emst. Over het te vertonen filmmateriaal volgt t.z.t. nadere info.

NB 1: Voor alle evenementen geldt: gratis deelname van leden en hun huisgenoten; niet-leden betalen 3,50 euro. NB 2: Het is altijd mogelijk dat een geprogrammeerd evenement, om welke reden dan ook, geen doorgang kan vinden. Dit wordt altijd vermeld op onze website www.ampt-epe.nl Raadpleeg dus altijd vooraf de info op onze website!

HEROPENING GROTE KERK EPE

EEF BRUMMEL

Onder zeer grote belangstelling vond op vrijdag 26 oktober 2012 de officiële opening plaats van het geheel gerestaureerde en gerenoveerde interieur van de Grote of St. Maartenskerk in Epe. In een tijdsbestek van zeven maanden is een resultaat tot stand gekomen waar een ieder vol bewondering voor is. Dit bleek onder andere uit de lovende woorden van de vertegenwoordiger van de Generale Synode van de PKN, ds. P. Verhoef, en de waarne-

Lovende woorden kwamen uit de mond van ds. Peter Verhoeff en mevrouw Conny Bieze-van Eck.

Ook kerkrentmeester Bruil sprak de aanwezigen toe.

Het koorhek staat op de nieuwe plaats. Ook is er nieuw liturgisch meubilair.

mend Commissaris van de Koningin in Gelderland, mevrouw C. Bieze-van Eck. Hierna gaven mevrouw Aafje Bouwhuis als een van de restauratrices, en de heer Hendrik Jan van der Valk als architect, tekst en uitleg over het schoonmaken van de gewelven waardoor een werkelijk fenomenaal resultaat is bereikt, over de restauratie en over de zeker niet minder geslaagde herinrichting van de kerk.

Ook de werkzaamheden van talloze vrijwilligers gedurende de restauratieperiode heeft in positieve zin bijgedragen tot het behaalde prachtige resultaat. Hierdoor is het mogelijk geworden het interieur van de Grote Kerk multifunctioneel te gebruiken, vandaar ook de naam van de restauratiecommissie: Multifunctioneel Juweel.

Het zou in dit bestek te ver voeren alle restauratieonderdelen te noemen, maar we willen er toch enkele vermelden. Het meest in het oog springend is de verlaagde koorvloer, die bij de laatste restauratie in 1962 met circa 30 cm werd verhoogd. Hierdoor kon het monumentale, uit de eerste helft van de 16^e eeuw daterende koorhek niet meer op de oorspronkelijke plaats staan en stond het sindsdien, min of meer weggemoffeld, voor de ingang, aan de kant van de Hoofdstraat.

Nu de vloer weer op het oorspronkelijke niveau is teruggebracht, staat het koorhek ook weer op de (waarschijnlijk) originele plaats, wat het gehele aanzien van het kerkinterieur in positieve zin heeft veranderd. Er zijn tijdens de restauratiewerkzaamheden ook enkele verrassende elementen tevoorschijn gekomen, zoals de hagroscoop, een uit de middeleeuwen daterend venster in de oostelijke zijkant van het koor. Hierdoor konden mensen die wegens ziekte of anderszins de kerk niet mochten betreden, toch van buitenaf op het altaar kijken en zodoende de mis meebeleven. Ook is een deel van de oorspronkelijke vloer in het middenschip teruggevonden en door middel van een glasplaat afgedekt en zichtbaar gemaakt. In het kader van de herinrichting zijn in de toren een aantal ruimtes opnieuw ingedeeld door middel van het aanbrengen van hardglazen vloeren waardoor vergaderruimten zijn ontstaan, een werkruimte voor de organisten en opslagruimte voor meubilair.

Met deze restauratie, die eigenlijk al is begonnen met de algehele restauratie van het Meere-orgel en het vorig jaar geheel vervangen en vernieuwde kerkdak kunnen de gemeente en het kerkbestuur van de Grote Kerk de toekomst met vertrouwen tegemoetziën. We kunnen echter in dit geval ook zeker spreken van een zeer grote aanwinst voor de gehele Eper gemeenschap!

28 oktober 2012: de eerste dienst in het gerestaureerde kerkgebouw.

Foto's: Ben Jonker

HET HANENDORP EN DE HANENDORPERWEG (EMST, 2) EEN WANDELING LANGS OUDE EN NIEUWE PANDEN

EVERT DE JONGE

Op deze wandeling neem ik u mee naar de hoek van de Hanendorperweg en de Achterenkweg. De eerstgenoemde weg maakt hier, vanuit het dorp gezien, een haakse hoek, maar vroeger ging de weg hier rechtdoor over het erf naar de boerderijen die ik 'Koetsier' en 'Scholten' noem, maar eerst iets over het huis 'Stegeman' (Achterenkweg 1).

NB: We komen (weer) personen tegen die Vosselman heetten, maar evengoed Vorsselman of Vorstelman in een andere akte!

'Stegeman'

Bij de aanvang van het kadaster (1832) bestond het huis al. De eigenaar was toen Johannes (Jannes) Stegeman. De geschiedenis van de boerderij start echter bij het echtpaar Gerrit Jan Hekhuis en Aaltje Abbing die in 1760 aan Jannis Hendriks (Loedeman) en diens vrouw Aaltien Helmigs een vijfde deel van een huis, hof en schot aan de Achteren verkochten. Kopers bezaten toen al – met Wychman Hendriks, hun respectieve broer en zwager – de overige delen. Deze Wychman had zijn deel – ook in 1760 – verworven van het echtpaar Jan Eijmberts en Merri Jans.

De broers Jannis (met zijn vrouw) en Wychman bezaten met hun aankoop nog maar een deel van de boerderij, want aan de oostzijde kocht – eveneens in 1760 – het echtpaar Jacob Derx en Annigje Hendriks een 'kamer' van het huis. Ooit zal het in zijn geheel bezit zijn geweest van Eijmbert Jans, die in 1749 als 'wonende op de Achteren' werd genoemd. Hij trouwde waarschijnlijk in 1709 te Epe, met Lubbertjen Jans.

Dichtbij verwierf het echtpaar Loedeman ook nog land uit de boedel van Jurriën Bloemkolck, namelijk de Bloemkolcksakker die gesitueerd werd in de mini-

Diverse toponiemen

De toponiem Westerloo werd gebruikt voor een gebied op de Emsterenk, globaal gelegen tussen de Achterenkweg, Stroeteweg, Stationsweg en het eerste deel van de Hanendorperweg. Het gebied overlapt deels de Achteren. Volgens Otten betrof het slechts de naam van enkele percelen, gelegen aan de huidige Hoofdweg. Hier moet ook de Grote Kamp hebben gelegen. Overigens lag er ook een Grote Kamp in Oene en Wissel. Oostwaarts van Westerloo lag De Heegde, een gebied dat ik voorlopig traceer noordwaarts van de Smallertsweg, zuidwaarts van de Stationsweg en aansluitend aan het huidige Kievitsveld. De toponiem werd gebruikt tot in de 18^e eeuw.

Tot slot heette het gebied ten zuiden van de Smallertsweg ook Achterdorp; deze toponiem werd in de topografische kaart van de late 20^e eeuw ten noorden van de Smallert ingetekend. Kortom: meerdere toponiemen in een betrekkelijk klein gebied, zodat het niet vreemd is dat het bij het maken van akten regelmatig verkeerd ging (of gaat).

Bron: (o.a.) D. Otten, 'Veldnamen en boerderijnamen in de gemeente Epe' (Kampen 2002).

Een boedel in 1818

Jannes Stegeman was getrouwd met Petertje Willems van Gortel. Zij overleed 4 januari 1818. Een maand later maakte Jannes, samen met de voogden van zijn kinderen, een boedelinventaris op. Wat was er zoal in huis? Een greep uit wat er werd genoteerd:

In de kamer stond een spinde*, er was al een wekker, terwijl aan de wand een bordenrek hing (met zeven borden en een schotel). Verder stond er een klerenkist, vond men enige 'rommelarij', maar ook twee koperen koffieketels, een koffieketel, een koffiemolen, een vuurschep met tangen, een tinnen theepot en een tafel met vijf stoelen. In de slaapkamers werd genoteerd dat er vijf bedden, dekens en gordijnen waren. In de keuken werd een partij vlees en hammen, maar ook worst aangetroffen. Op de deel: bonen, een karn, een melkton, twee troggen, een schup, een spaan, tonnetjes, een spinnewiel en een kar met wagen, maar ook een ijzeren pot, mengvaatjes en een tafeltje. Het vee in de stal: een vaars, vier jaar oud (waarde 68 gld.), een zwartgekolde* koe, zes jaar oud (70 gld.), een zwartbonte koe, vijf jaar oud (64 gld.), een grijsbonte vaars, vier jaar oud (65 gld.) en een zwartbonte koe, drie jaar oud (15 gld.). Verder waren er nog vijf hennen. In de schuren trof men de typische boerenhandgereedschappen aan, zoals een ploeg, kruiwagen, grepen, gavel*, bijl, schoppen, snijtrog* en een zeis. Opvallend: er was nog een snaphaan (geweer). Natuurlijk was er zaaigoed: een zak zaad, een half mud boekweit, een partij rogge, maar ook enig stro, wat haver, roggestro. Buiten trof met nog gewassen aan: 30 schepel aardappels, kool in de hof en $\frac{3}{4}$ schepel winterrogge, naast een partij vlas. Tot slot noteerde men een mandje kindergoed en een kar. De totale waarde van het alles was fl. 627,70. Aan contanten was er 62½ cent in huis.

De volgende stap was het noteren van de kleren van de overledene (die ik volledig noteerde): drie vrouwenhemden, een hoed, een bont jakje, een kripen* rijgslifje, oud jakje, een zelfgebreide gestreepte rok, een wit/zwart gestreepte grijnen* rok, een zwartzijden rok, een rode baaijen rok, twee gestreepte zelfgebreide rokken, een sergie* rok, een regenkleed, twee blauwwollen schoteldoeken, twee blauwe vlassen doeken, nog een zwarte doek, een borstrok (zelfgebreid), een zwarte kap, twee boordmouwen, een rode en witte doek, veertien (!) mutsen, een paar schoenen, een zilveren tas met beugel en stalen ketting, nog een paar schoenen, gespen, zowel groot als klein, en tot slot een zilveren haak en bog*. Natuurlijk waren er ook schulden, onder andere tienden die betaald moesten worden, de naaister had geld te goed, terwijl de doodskest à fl. 7 nog moest worden betaald, maar ook de winkelierster in Epe vorderde fl. 34,82. Haar collega in Vaassen had slechts fl. 0,70 te goed, zodat we moogen veronderstellen dat de familie liever in het noordelijk gelegen dorp winkelde. De spekslager had een varken geleverd voor fl. 3,00, terwijl er aan de onderwijzer voor schoolgeld en boeken fl. 1,00 openstond. De 'lokale slijterij' had voor fl. 3,20 aan jenever geleverd, terwijl bierbrouwer Aart Brouwer (van Het Anker in Epe) fl. 6,00 te goed had. Tot slot had aanzegger Albert Mulder zijn werk gedaan voor fl. 1,25. De totale som was fl. 624,75. Na de inventarisatie werd de waarde van de boedel verrekend met de schulden – de lijfskleren rekende men niet mee – zodat er een batig saldo was van ... fl. 3,57½, zodat ieder kind 59 cent van pa tegemoet kon zien!

Opvallend is dat er bijvoorbeeld geen boeken, gezangenboek of bijbel in huis waren. Ook dat de overledene – voor die tijd – tamelijk veel kleren had, een mening die gebaseerd is op andere boedelinventarissen. Tot slot: Jannes verkocht de inboedel een week later. De opbrengst was hoger dan getaxeerd, namelijk fl. 727,60. Een meevaller voor de kinderen!

Bron: Streekarchief, Notariële archieven, invnr. 715, akten 175 en 176.

* Zie verklarende woordenlijst aan eind van het artikel.

buurtschap Westerloo. Via hun dochter Anne Margrieta Jannes (Loedeman) kwam de boerderij in de boedel met haar man, Hendrik Lammerts (Stegeman), afkomstig uit Almen, met wie ze in 1775 was getrouwd. In 1802 breidde het echtpaar zijn be-

*Boerderij 'Stegeman' op de splitsing
Hanendorperweg/Achterenkweg.*

1855 verkocht Jannes Stegeman de boerderij aan Gerrit Vo(r)sselman Gijsbertsz., die we al tegenkwamen als eigenaar van het 'Huis van Essen'. Nadien werden achtereenvolgens Gijsbert, Evert en Evert Jan Vosselman bezitter. De laatste deelde het – als minderjarige – met Jannes Stegeman Dzn. In 1906 werd de huidige boerderij gezet, terwijl er in 1957 een bakhuis bijkwam.

'Koetsier'

We wandelen nu door over de niet meer bestaande weg naar Hanendorperweg nr. 65 om daar een bekende tegen te komen. In 1832 was Maria Gerrits Vorstelman, weduwe van Willem Peters Vorstelman, van 'Huis van Essen' ook eigenaresse van deze boerderij. De boerderij werd waarschijnlijk gebouwd door Joost Herkert, papiermaker, en zijn vrouw Jannetje Rouwenhorst, die in 1799 een mud land, genaamd De Grote Kamp aan de Emsterenk, kochten. Dit perceel lag, zo blijkt uit andere akten, echter op/aan de Achterenk. In 1817 verkochten hun kinderen een huis, behalve de kamer, 'aan den Agterenk, waar oostwaarts woonde Jannes Stegeman, idem zuidwaarts Wichem Martens, en west- en noordwaarts een gemene weg lag'. Bij de verkoop hoorde nog een mud zaailand, bij het huis gelegen, alsmede twee percelen elders. De koopsom bedroeg fl. 715, –.

De geschiedenis herhaalt zich, want via Maria (en haar dochter Hermina) vererfde de boerderij op haar halfbroer Gerrit Vorstelman Gijsbertsz.

Na 1874 verkochten zijn kinderen het huis aan Hermanus Vosselman, landbouwer. De familie Vosselman liet in 1904 de zaak verbouwen; er kwam een bakhuis bij, waarna het in bezit kwam van Jacob Jan Vorsselman (geb. 1878) en diens vrouw Hermina Gerritsen (geb. 1900). Na het overlijden van Jacob Jan bleef zij met haar negen kinderen op de boerderij wonen. In 1934 voltrok zich daar een tragedie (zie kader). Hermina herpakte zich en zou op

zit nog uit met drie schepel land op de Emsterenk, De Wiegevoet genaamd. In het zgn. Maatboek van 1809 staat Stegeman genoteerd als bezitter van zowel de Bloemkolcksakker als De Vijf Gespint. Zijn zoon (de al genoemde Jannes) was toen eigenaar van Het Dwarland. We zijn nu terug bij de bezitter van de boerderij in 1832; hij trouwde tweemaal. Nog voor zijn overlijden in

De ruïnes van de boerderij.

Foto: 'Algemeen Handelsblad', 3 september 1934

Drie kinderen te Emst verbrand

'Zondagmorgen in de vroege is te Emst een grote boerderij van de weduwe Vosselman door brand verwoest, waarbij drie kinderen om het leven zijn gekomen' waren de koppen in de landelijke dagbladen op maandag 3 september 1934. De tragedie werd breed uitgemeten op de voorpagina's, al dan niet met een foto van de nog nasmeulende boerderij. Zelfs in Nederlands-Indië haalde het nieuws de krant. Volgens de dagbladen had de uitgerukte brandweer van zowel Epe als Vaassen wel voorkomen dat een deel van de oogst verloren ging, maar men kwam te laat om de drie kleinsten (6, 5 en 4 jaar) te redden. Ook twee pinken in de stal verbrandden. Volgens de krant werd het gezin Vosselman daarna opgevangen door de familie (Jan) Telgen. Wat was er gebeurd? In eerste instantie werd meegedeeld dat moeder Vosselman al vroeg, met twee van de kinderen, het huis had verlaten om het vee te melken. De jongere kinderen, twee jongens en vijf meisjes, bleven achter, waarvan er een vermoedelijk koffie op het petroleumstel wilde zetten. Dat ging mis, met als gevolg brand. De twee oudste meisjes (8 en 7 jaar) konden bijtijds het huis verlaten. Een van de twee ging de burens waarschuwen, waarna de buurman nog trachtte het brandende huis binnen te dringen. Hij moest zijn heldhaftige poging echter staken wegens de intensiteit van het vuur. Twee dagen later bleek de toedracht – na ondervraging van de kinderen – iets anders te zijn. De oudste dochter, Jacoba (geb. 1924), werd gewaar dat er wat aan de hand was. Ze trof een brandend vloerkleedje aan. De brand was ontstaan omdat een van haar zusjes een lucifer had ontstoken om iets te zoeken in de schemering van de vroege septemberochtend. Per ongeluk vatte een matras vlam en daarna het vloerkleedje. Jacoba bedacht zich niet en rende naar buiten om een emmer te zoeken, vond die echter niet en ging vervolgens weer snel naar binnen. Daar wist ze zowel twee jongere zusjes en een broer te waarschuwen het pand te verlaten. Het viertal was zich onvoldoende bewust dat de drie jongsten niet meekwamen. De gealarmeerde buurman trachtte nog via een raam naar binnen te komen, maar de vuurzee was te heftig.

Op 3 september zouden Jan Telgen en Eibert Christiaan Gerritsen, vermoedelijk een broer van Hermina, aangifte doen van het overlijden van de meisjes. Twee dagen later volgde de begrafenis, vanuit het huis van de familie Telgen, te Emst. De meisjes werden bijgezet vlak bij het graf van hun vader. Voorop in de droeve stoet liep moeder Hermina en haar zes overgebleven kinderen. De feiten verhalen niets van de emoties die dit teweeg heeft gebracht. Alleen dat moeder het te kwaad kreeg op het kerkhof, werd de lezers meegedeeld.

Bron: diverse kranten via 'Historische kranten' op de website Koninklijke Bibliotheek.

22 februari 1936 hertrouwen met Reijer Koetsier Gzn. (geb. 1896). Het echtpaar liet op de plaats van het afgebrande huis een nieuwe boerderij zetten, waar nog twee kinderen werden geboren. Omstreeks 1962 kwam de boerderij in bezit van een zoon uit hun huwelijk: Steven Gerrit Koetsier. Hij werd, evenals zijn ouders, landbouwer. Twee jaar later overleed moeder Hermina. Reijer zou haar twee decennia overleven. (Wordt vervolgd)

***VERKLARENDE WOORDENLIJST**

Bog: beugel. *Gavel*: gaffel = tweetandige vork voor het opsteken van hooi, graanschoven, mest (= hooivork). *Grijnen*: greinen = soort bewerkte stof. *Kripen*: dunne, doorschijnende stof, meestal gebruikt voor rouwkleding. *Sergie*: serge (ruwe stof). *Snijtrog*: bak waarin het stro tot haksel wordt gesneden. *Spinde*: provisiekast. *Zwartgekolde koe*: koe met een zwarte bles.

NAJAARSEXCURSIE OP 27 OKTOBER 2012

EEF BRUMMEL

Maar liefst 45 leden en belangstellenden hadden zich opgegeven voor de najaarsexcursie: een stadswandeling door het historische centrum van Hattem. Gezien het grote aantal deelnemers moest de groep gesplitst worden.

Hattem ontstond in de vroege middeleeuwen op een hooggelegen zandrug langs de IJssel. Het oudste deel van Hattem (rond 1200) bevond zich op de Gaedsberg, waar al in 1176 een kerkje stond. Het stadswapen van Hattem – al vroeg in de middeleeuwen kreeg het stadsrechten – kwam overeen met het wapen van de hertog van Gelderland. Hattem lag op een kruispunt van belangrijke handelswegen (onder andere van Deventer naar Amersfoort), waarvan de Kruisstraat nog steeds getuigt. Deze gunstige ligging, plus het feit dat Hattem al heel vroeg een haven had langs de IJssel, is in de late middeleeuwen van grote economische betekenis geweest (denk aan de Hanzeperiode).

Onze rondleiding begon bij het stadhuis en de kerk. Naast de kerk staat de Waag, in 1619 stadhuis, met deuren en ramen uit 1770. Vandaar ging het richting de Dijkpoort uit 1350, de laatste van de vier toegangspoorten die Hattem oorspronkelijk had. In 1950 is de Dijkpoort gerestaureerd, wat dit monument een heel ander aanzien heeft gegeven. In de Dijkpoort staat de naam vermeld van de heer Hoeffter, die in het begin van de 20^e eeuw van grote betekenis is geweest voor Hattem. Hij was de stichter van onder andere het Openluchtmuseum in Arnhem. In de poortmuur aan de andere kant van de Dijkpoort zien we nog enkele schietgaten. Direct naast de poort staat het Vroedvrouwenhuis. Via de Dijkpoort komen we bij het Voermanplein, genoemd naar de beroemde schilder Voerman, die in het eerste huis aan de Geldersedijk heeft gewoond. Het Voermanplein ligt tegenover de oor-

spronkelijke middeleeuwse haven, waarnaast de circa 300 ha grote Hoenwaard ligt. Deze werd in 1401 door hertog Willem geschonken aan de inwoners van Hattem die er hun vee (maximaal 500 stuks) op mochten laten grazen.

We vervolgden onze wandeling langs de buitenkant van de voormalige stadsmuur, met rechts de vroegere stadsgracht. Oorspronkelijk waren er rond de hele stad twee stadsgrachten, met daartussen de stadswal. Het onderhoud van de stadsgrachten geschiedde destijds door de inwoners van Heerde en Epe. We wandelden langs het Anton Pieckmuseum uit 1984, waarvan de inrichting nog deels door Anton Pieck zelf is gerealiseerd.

De Gouden Eeuw heeft voor Hattem weliswaar geen eeuw geduurd, maar viel vooral in de eerste helft van de 17^e eeuw. Uit deze periode dateren ook de meeste monumentale gebouwen. In 1656 woedde er in Hattem een desastreuze pestepidemie die het leven kostte aan veel inwoners. Daarna maakte het rampjaar 1672 definitief een einde aan de bloeiperiode van het stadje: er volgde een periode van grote verarming en verloedering. Aan die stadsverloedering kwam eigenlijk pas een einde na de Tweede Wereldoorlog, toen op grote schaal werd gerestaureerd.

Via een van de twee originele dorpspompompen van Hattem, met daarboven het stadswapen, kwamen we bij de Sjoel (gebouwd in 1873), die echter allang niet meer als zodanig in gebruik is. In 1853 voldeed men aan de eis dat er sprake is van een joodse gemeenschap als er minimaal tien volwassen mannen zijn. Hiervoor werden ook nog joodse inwoners van Heerde en Epe opgeroepen.

Hierna volgden we een gedeelte van de nog bestaande binnenstadsgracht, waaraan destijds de Dorpspoort stond. Alles wat in die tijd buiten de stadsmuren was gebouwd, hoorde bij het dorp, vandaar ook nog de naam Dorpsweg. Vervolgens ging de wandeling naar de plaats waar vanaf de middeleeuwen het hertogelijke

Enkele sfeervolle kiekjes uit Hattem

kasteel de Dikke Tinne stond. Die naam dankte het kasteel aan de enorme donjon, waarvan de contouren staan aangegeven (omtrek 21 meter, muurdikte maar liefst 7 meter!). Een soortgelijke toren, nog geheel intact, is in dezelfde tijd gebouwd bij kasteel Rozendaal. In 1580 en in 1672 kende de Dikke Tinne, en dus Hattem, belegeringen. In het laatste kwart van de 18^e eeuw deed de Dikke Tinne als verdedigingsbouwwerk geen dienst meer; het werd in 1778 afgebroken. Er was bij de Dikke Tinne ook sprake van een zogenaamde voorburcht. Het pand Het Spookhuis is hier nog een overblijfsel van. De muren van deze voorburcht waren maar liefst 1,50 m dik!

We kwamen toen aan bij de restanten van de oude stadsmuren, met een aantal tuinhuisjes. Ook bevindt zich hier het zogenaamde Daendelspoortje, waardoor de historisch meest bekende Hattemer, Herman Willem Daendels (1762-1818), zijn toekomstige vrouw zou hebben geschaakt... Gedurende zijn indrukwekkende carrière bracht hij het zelfs tot gouverneur van Nederlands-Indië, waar via zijn naam de Grote Postweg van West naar Oost over Java nog steeds van getuigt. In 1795 keerde hij naar Hattem terug waar hij woonde in het in de jaren 60 prachtig gerestaureerde Daendelshuis. Het Hooge Huys ernaast werd beheerd door de dochters van Daendels en werd later de Franse School, die een heel goede naam had waardoor het studenten uit het hele land trok. Hier staat ook het huis waar de al eerder genoemde Hoeffner heeft gewoond, een man die overal zeer goede connecties had. Hij zorgde er onder andere voor dat de beroemde architect P.J.H. (Jos) Cuypers de hervormde kerk restaureerde. In de Ridderstraat staat een fraai gerestaureerd pand uit 1629, waarop indertijd een afbeelding heeft gestaan van St. Joris en de Draak, waaraan deze straat waarschijnlijk zijn naam dankt. Via een doorsteek van de Ridderstraat naar de Eijerdijk zijn we weer terug bij de Dijkpoort. Voor de Dijkpoort is een middeleeuws hofje geweest, het Gesticht voor Oude Vrouwen. Op de hoek van de Achterstraat staat een pand dat in de middeleeuwen De Zwaan heette en na de restauratie deze naam heeft teruggekregen.

Even later waren we op de Markt waar de excursie werd beëindigd. We willen Charlotte en Gerrit, onze voortreffelijke gidsen tijdens deze zeer interessante excursie, heel hartelijk bedanken voor de even leerzame als enthousiaste begeleiding!

FOTO'S

Henk Kloezeman (groepsfoto's)

Martin Stevens (stadsfoto's, zie: www.wolverlei.com en www.plaatsengids.nl)

EPER GEMEENTE WONING 100 JAAR¹⁾

BERT PAASMAN

Een eeuw Eper Gemeente Woning (EGW), en wat voor 'n eeuw! Wat is er onvoorstelbaar veel gebeurd in die 100 jaar: oorlogen en crisissen, opkomst en verval van landen en wereldmachten. Wat zijn er een verbijsterend aantal technologische ontwikkelingen geweest – die we nu al doodgewoon vinden, maar dat niet waren. Wat is ons mens- en wereldbeeld erdoor veranderd. Een eeuw met de inhoud van eeuwen...

Wat een enorme afstand tussen ons in 2012 en de oprichter, ds. Jan Andries Prins, en zijn medestanders in 1912. Eén ding verbindt ons nog direct: we bezoeken nog steeds hetzelfde sfeervolle gebouw (ontworpen door M.A. van Nieukerken) dat 100 jaar geleden geopend werd. Waarom gebeurde dat? Kunnen we die oprichters nog wel begrijpen? Kunnen we Epe uit die tijd nog begrijpen? Een tijd zonder auto's, zonder computers, telefoons, televisie, radio, geluidsinstallaties, beamers en powerpoint, zelfs zonder elektriciteit, gas en waterleiding? Slechts enkele, deels verharde wegen, de rest zandwegen. Geen riolering. Een tijd dat er nog geen algemeen kiesrecht bestond, vrouwen mochten *sowieso* niet stemmen, nauwelijks sociale wetgeving, een tijd dat er een werkweek was van 48 (of zelfs nog meer) uur, waarbij ook op zaterdag gewerkt moest worden, met nauwelijks vakantiedagen.

Een harde tijd van armoede voor velen en rijkdom voor weinigen. Dat is de historische context van deze stichting: iets te betekenen voor de gewone mensen van toen, hen te helpen zich te ontwikkelen. Ds. Prins behoorde zelf tot de rijken – maar tot de rijken die wilden delen.

Ik ga niet alle verschillen opsommen; ze zijn bekend, al zijn we ze zo zoet-

jesaan wel vergeten. We kunnen maar zeer ten dele naar die tijd terug: onze kennis van het heden belet ons in hoge mate het verleden te zien zoals het was. Maar er zijn films en afbeeldingen (zie de prachtige tentoonstelling met foto's van Epe in het begin van de vorige eeuw²⁾); in het Streekarchief bevindt zich ook het archief van de EGW, met de bouwtekeningen, de notulen van vergaderingen, mededelingen en jaaroverzichten, programma's, krantenknipsels, brieven van en aan ds. Prins, foto's van hem, van het gebouw en de bouwers.³⁾ En daar berusten ook de Eper kranten van die tijd: *Nieuws- en advertentieblad voor Epe, Heerde, Wijhe, Olst en omstreken*, waaruit we heel veel van het dagelijkse dorpsleven kunnen reconstrueren.

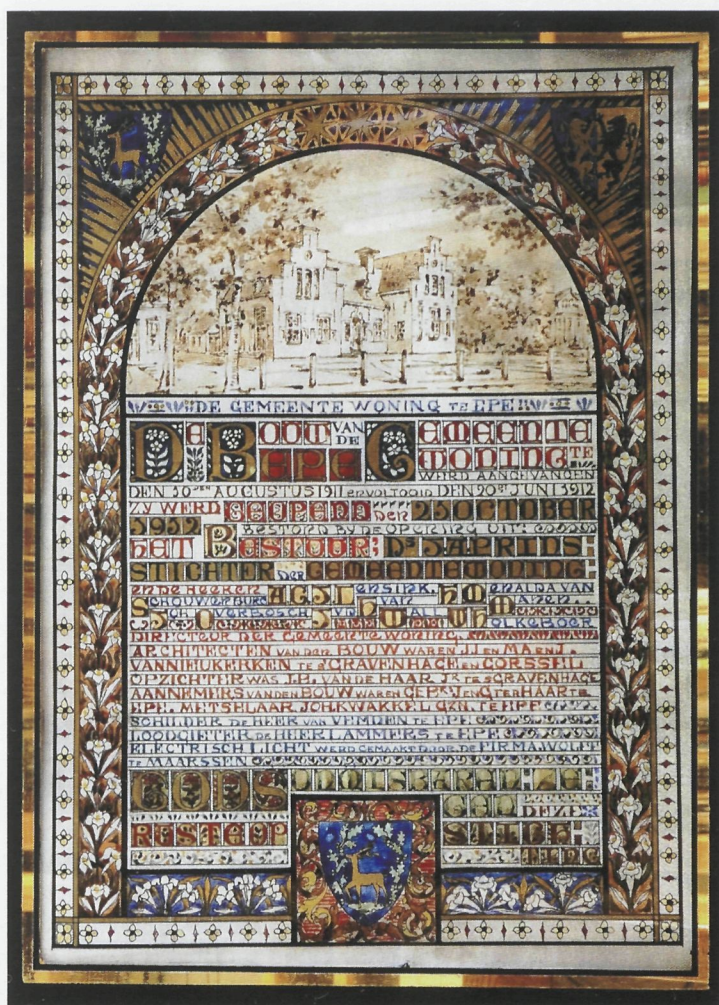
De EGW doorstond aanvankelijk de steeds sneller gaande ontwikkelingen, werkte eraan mee door een belangrijke emanciperende, sociaal-culturele functie op zich te nemen. De EGW bestond als Kulturhus *avant la lettre* al: tijdens de Eerste Wereldoorlog, de Russische revolutie, de crisis van de jaren dertig, de Spaanse burgeroorlog, de Tweede Wereldoorlog, de Indonesische revolutie, de emigratie naar Canada, Australië en Nieuw-Zeeland, de watersnoodramp, de Koreaanse oorlog, de Koude Oorlog, de oorlog in Vietnam, maar ging in de jaren zeventig *gelukkig* voor een deel ten onder aan de moderne sociaal-culturele wetgeving van de welvaartsstaat. Dat klinkt mogelijk wat vreemd in de oren, gelukkig, maar wat de oprichter, ds. Prins, in 1912 voor ogen stond, werd langzamerhand van overheidswege gerealiseerd: de private EGW was daardoor voor een deel overbodig geworden – en dat zou Prins ongetwijfeld gelukkig gemaakt hebben.

De EGW bood vele jaren lang cursussen, lezingen, tentoonstellingen, voordracht- en muziekavonden aan. We zien onder de sprekers en uitvoerenden bekende namen op het gebied van wetenschap en kunst. Bekende reizigers deden verslag van toen nog onbekende gebieden (ook van voormalig Nederlands Oost- en West-Indië), hun natuur en cultuur. Bekende Nederlanders, geen BN'ers, maar bekende Nederlanders die iets bijzonders gepresteerd hadden, kwamen hier spreken en beantwoordden vragen. Een hoogtepunt was het als ze er 'lichtbeelden' bij konden vertonen – dia's, kent u ze nog? Of stomme films, zwart-wit? Zelf heb ik er zulke avonden nog in de jaren vijftig van de vorige eeuw meegemaakt. Maar alle activiteiten die ik hier noemde, werden steeds meer door de moderne media overgenomen, aanvankelijk door radiolezingen, daarna door televisiedocumentaires en actualiteitenprogramma's, tot en met *personality shows* toe. We zien ruimtepioniers als André Kuipers en Wubbo Ockels thans niet meer in plattelandszaaltjes optreden, maar op tv, terug te vinden op YouTube, maar de vroegere ruimtepioniers J. Thomassen à Thuesink van der Hoop (van de eerste Indië-vlucht) en A. Viruly (ook befaamd KLM-vlieger) en het beroemde ballonvaardersechtpaar Jan en Mimi Boesman, waren wel naar de EGW gekomen, zoals vele andere prominenten. De media maakten echter een ánder deel van de EGW-activiteiten overbodig. Gelukkig? Ja gelukkig, want nu kunnen er veel meer mensen bereikt worden op veel meer plaatsen. Natuurlijk zullen we nostalgie voelen naar die gemoedelijke, intieme en interessante bijeenkomsten, samen met markante mede-Epenaren, met een kop koffie of thee in de pauze, waarbij je de bekende spreker of artiest zomaar aan zijn of haar jasje kon trekken...

*Een jeugdige dominee
J.A. Prins*

De idealen en doelstellingen van ds. Prins werden zeker niet in de steek gelaten. Integendeel. Ze waren in hoge mate bereikt, toen het bestuur rond 1975 besloot

Ingelijste oorkonde ter gelegenheid van de opening in 1912 (in bezit van Stichting Eper Gemeente Woning)

een wending te geven aan zijn activiteiten.⁴⁾ Een eigentijdse aanpassing! Een stevige ingreep om doodbloeden te voorkomen. Tussen 1975 en 1982 werden woning en erf verkocht, de inboedel, zoals kostbare schilderijen, of verkocht of weggeschonken. Dankzij het verworven kapitaal kan de EGW sindsdien financiële steun verlenen aan activiteiten zoals ds. Prins die op het oog had. De erfenis van Prins en zijn opvolgers is nog steeds van vitaal belang voor het culturele leven (in de ruimste zin van het woord) van kerk, verenigingen en particulieren. Na honderd jaar nog steeds 'springlevend', zoals in *De Stentor* van 3 oktober jl. stond⁵⁾, maar volstrekt anders van aard. En het gebouw is in gebruik als Kulturhus, dus in hoge mate voor de doelen waarvoor ds. Prins het ooit liet bouwen. 'Ds. Prins kijkt over mijn schouders mee', sprak de huidige directrice Lucette Houweling in hetzelfde *Stentor*-artikel. Maar ze hoeft geen angst te hebben, want de glaasjes lichtalcoholi-

sche dranken die bijvoorbeeld in het Cultureel Café worden geschonken, zou hij allang door zijn vrijzinnige vingers hebben gezien.

De gemeente Epe, kerken, scholen, instellingen, verenigingen, bedrijven – alle hebben van het opendeurbeleid gebruik kunnen maken. Soms voor niets, soms voor geringe vergoedingen. Winst werd niet beoogd. Als we de namen van gebruikers nagaan, vinden we 100 jaar Eper samenleving in vogelvlucht: het St. Anthoniegilde, de J.P. Heijestichting, de Vereeniging 'Tot steun' van verwaarloosden, Nederlands-hervormde kerkcolleges, de zondagsschool, het leesgezelschap 'Ontwikkeling en Uitspanning', het Rode Kruis, de Vrijzinnig Christelijke Jeugd Centrale (VCJC), de Vrije Vogels, de Boerenleenbank, de Spaarkas, de Bouwvereniging 'Beter Wonen', Onderwijzersbonden, openbare en bijzondere scholen tijdens verbouwingen en voor ouderavonden, Volksonderwijs, de Bonden voor Typografen, Zuivelarbeiders, Klompenmakers, Timmerlieden, de Protestantse Gezinsverzorging, Vereniging voor Handel en Ambacht, het Ziekenfonds ANOZ, de Schaakclub, de Damclub, VVV Epe's Bloei, de Doopsgezinden, Jehova's Getuigen, Stroom van Kracht, de Sportkeuring, Nederlandse Huisvrouwenvereniging, Bond van Plattelandsvrouwen, Sociaal-Democratische Vrouwenvereniging, Bescherming Burgerbevolking, NVSH, Consultatiebureau Groene Kruis, de Natuur Historische Vereniging, de Wilhelminavereniging, de Openbare Uitleenbibliotheek, Kamer van Koophandel, koren, toneel-, muziek- en gymnastiekverenigingen zoals Hercules, Eensgezindheid, Hallelujah, Ontspanning Na Arbeid (ONA), de Harmonie, de Heikneuters, het Eper Jeugd Toneel, de Veluwe sportschool, Centraal Beheer, Bejaardensoos, Jeugdraad, Jeugdsoos, de Instuif, Ampt Epe en allerlei cursussen. En ten slotte de gemeente Epe voor het sluiten van huwelijken en voor het houden van de raadsvergaderingen. En dit is maar een greep, maar nu al een blauwdruk van het Eper sociaal-culturele leven. Wat 'n saaie opsomming? Nee, wat 'n rijke bron voor lokale historici!

Blijkens de bibliotheek was ds. Prins geïnteresseerd in lokale en regionale geschiedenis. Daarom stelde hij al vroeg voor een tentoonstelling te wijden aan 'Epe in vroeger jaren'. Velen droegen voorwerpen 'van den olden tied' bij: bijbels en kerkboeken, avondmaalsservies, een papiermakerij in het klein, oude wapens, kruithoorns en een vuursteengeweer, oud rookgerei, tabaks- en snuifdozen, een herdersfluit, een schoolplank, drinkkannen en -kroezen, antieke serviezen, het spinnenwiel van de laatste spinster. Er was kleding van vroeger, getoond door een mannequin. Er waren kaarten en portretten, en prenten van dorpsgezichten en landschappen, foto's door de bekende dorpsfotograaf Jacob Scholten, archiefmateriaal van de kerk, oude dagboeken, boeken door en over Epenaren, zoals van de schrijfster Elisabeth Maria Overdorp-Post. Prins had enkele jaar tevoren actie gevoerd voor een monument ter nagedachtenis aan deze schrijfster (gehuwd met ds. J. Overdorp), in 1914 op het kerkplein onthuld. Alle bezoekers aan de tentoonstelling ontvingen een door drukkerij Hooiberg gedrukt portret van haar, met een gedicht en de afbeelding van de herdenkingsurn.⁶⁾

Kortom: het was als het ware een *proto*-Eper Historisch Museum en Archief. In ok-

De EGW bij de oplevering, met de architect en de aannemers

tober 1915, nu 97 jaar geleden, werd door die tentoonstelling in dit gebouw de grondslag gelegd voor de Eper geschiedschrijving – bijna een halve eeuw vóór Ampt Epe. Van de ruim 9000 Epenaren bezochten ruim 800 de tentoonstelling (bijna 10% en dat is heel veel)!

De notulen doorlezend vond ik zo nu en dan opvallende dingen. Ds. Prins wilde dat er ook vrouwen in het bestuur zouden komen, en vanaf 1922 gebeurde dat metterdaad. Hij wilde dat er veel aandacht voor de jeugd zou zijn: jongerenbijeenkomsten waarin verhalen verteld, voordrachten gehouden en films vertoond werden en clubwerk gedaan werd. Er kwam een leesbibliotheek voor de jeugd naast die voor volwassenen.

Prins hield van kunst, vooral van muziek. Hij liet in zijn kerkdiensten soms musici optreden en nam de EGW als 'dorpsconcertgebouw' in gebruik, met veel succes: altijd volle zalen. In de programma's van vroeger vond ik uitvoeringen van muziek en zang van Haydn, Beethoven, Mozart, Schubert, Rossini en vele anderen.⁷⁾ Behalve landelijk bekende musici traden ook plaatselijke coryfeeën op, zoals mej. Bernstein, mevrouw Ter Braak, mevrouw Vrind, mej. Grundlehner en de heren Jan van Dalen en Frans Koot. Nog meer lokale artiesten trof ik aan: de voordrachtskunstenaar Aalt van Vemde, de schrijfster Clara Lennart⁸⁾, de pottenbakker Chris Lanooij, en verder trad tandarts Roelof Olsman als goochelaar voor de jeugd op en drogist Harry Kuyters vertoonde films. Voor oudere Epenaren geen onbekenden!

Lezend over de Tweede Wereldoorlog zag ik donkere wolken boven de EGW: dreigende sluiting als men zich niet aansloot bij de nationaalsocialistische Kulturkamer. Geen sprake van, het bestuur weigerde te buigen. Toen de gemeente onder een NSB-burgemeester het gebouw wilde gebruiken, moest die eerst beloven

dat er geen politieke activiteiten plaats zouden vinden en dat er geen nazipropaganda aan de wanden zou komen. De toenmalige voorzitter, ds. Willem F.H. ter Braak, wilde volstrekt niets van het nazisme weten – een groot respect heb ik voor die integere man en zijn medebestuurders. Aan het eind van de oorlog vorderde de bezetter het gebouw en werden de laatste culturele activiteiten gestaakt. Het gebouw werd beschadigd achtergelaten, maar de bevrijding werd er feestelijk gevierd met muziek, zang, voordracht en een prachtige toespraak van ds. Ter Braak, waaruit een kort fragment:

*'Een vreeselijke tijd moesten wij nog doormaken, met steeds razzia's, onderduiken, opduiken, enz. Onze mannen en zoons werden opgepakt en meegevoerd – naar Olst, Zwolle, Heino, enz. – maar, zou het daarbij blijven? en voor hoe lang? Die onzekerheden waren wel het ergst om te dragen. [...] En dan die vele landgenooten, die om hun ras vervolgd werden. Die geholpen moesten worden en ook geholpen werden, waar persoonsbewijzen voor gefabriceerd werden, die onderdak moesten hebben, en voortdurend van bonkaarten moesten worden voorzien. Daar is veel prachtig werk gedaan, wat van een Christen verwacht mocht worden, en velen die daarbij gepakt werden, moesten lijden voor hun goede daden in de concentratiekampen. Maar welk een voldoening, velen van de vervolgte tenslotte aan de vrijheid terug te mogen geven!'*⁹⁾

De EGW-besturen hoeven zich over deze cruciale periode niet te schamen – integendeel!

Moeten we, ten slotte, het EGW-bestuur clichématig *geluk* wensen voor *de volgende 100 jaar*? Nee, ook in de komende jaren zal er veel veranderen en zullen zich andere normen en waarden ontwikkelen en zullen er dus andere wensen uit de samenleving komen. De rol van sociaal-culturele overheidsinstellingen en van stichtingen als de EGW zal opnieuw veranderen. Er zal daarom veel *wijsheid* nodig zijn om *naar bevind van zaken* te handelen: in de vrijzinnige geest van ds. Prins en van de voorgaande besturen, dus met een 'open mind', moet dat lukken.

NOTEN

1) Deze bijdrage is in enigszins gewijzigde vorm uitgesproken als herdenkingsrede in de Ds. Prinszaal van het Kulturhus, op zondag 21 oktober 2012, na de opening door de voorzitter Dicky van der Baan. De inhoud is gebaseerd op de EGW-archieven (zie noot 3), met name op de bestuursnotulen, programma's, jaaroverzichten en krantenartikelen. Verder is ruimschoots gebruikgemaakt van *De Eper Gemeente Woning 1912-1987* door R. Paasman, m.m.v. W.F.H. ter Braak en G.S. van Lohuizen (Epe 1987, gedrukt bij Drukkerij Hooiberg waarmee de EGW vanouds nauwe banden onderhield). Hierin beschrijft G.S. van Lohuizen het leven en werk van ds. Prins, W.F. ter Braak beschrijft diens geestelijke achtergronden en R. Paasman de geschiedenis van de EGW. In bijlagen bevinden zich een lijst van bestuurders, een lijst van directeuren en een overzicht van activiteiten.

De herdenking werd op 21 oktober voorafgegaan door een kerkdienst in de Grote Kerk, waarvan ds. J.A. Prins van 1888 tot 1917 voorganger was. De dienst was getiteld 'Ik heb een droom... De Eper Gemeentewoning 21 oktober 1912 - 21 oktober 2012'. Voorganger was ds. S. Zitman. Muzikale medewerking werd verleend door Leen Kievit, Loes van Oosterhout, Rinke van Oosterhout, Florence van der Does en Dylan Lugt.

- 2) Door de Eper fotograaf en amateurhistoricus Jan Paasman, geëxposeerd in het Kulturhus van 1 tot 29 oktober 2012.
- 3) Met hartelijke dank voor de deskundige behulpzaamheid van de archivaris Gerrit Kouwenhoven. Het EGW-archief is opgeborgen in mappen en archiefdozen, is nog slechts ten dele geïnventariseerd en nog niet systematisch ingericht. Niettemin vormt het nu al een 'Fundgrube'. Het materiaal is afkomstig van de Eper Gemeentewoning zelf en van G.S. van Lohuizen, de dorpshistoricus van de jaren 50 en 60.
- 4) Op voorstel van het toenmalig bestuurslid, conrector van de Rijksscholengemeenschap, Roelof Paasman; daarom werd er over het Plan-Paasman gesproken.
- 5) 'Geest van ds. Prins is nog springlevend'. In: *De Stentor*, regio Epe/Vaassen, 3 oktober 2012, p. 22-23.
- 6) Een uitvoerige beschrijving van het tentoongestelde materiaal vindt men in de *Mededelingen [van de Eper Gemeente Woning]*, september 1915-juni 1916, p. 5-7. Aanwezig in het EGW-archief. Zie over Elisabeth Maria Post het Themanummer over haar van *Ampt Epe* (2006). De vereniging Ampt Epe heeft E.M. Post opgenomen in de historische canon van Epe.
- 7) Het was dan ook een voortreffelijk idee van het huidige bestuur om in de lijn van deze traditie op de herdenkingsmiddag een concert aan te bieden (waarin de sopraan Johannette Zomer optrad, begeleid door pianist Marien van Nieukerken).
- 8) Onder meer auteur van het amusante boekenweekgeschenk dat zich in Epe afspeelt: *De twee negerpopjes* (1949). Clare Lennart was het pseudoniem van Clara Helena Klaver (1899-1972).
- 9) Deze toespraak bevindt zich in typoscript in het EGW-archief.

De oude pastorie aan de Stationsstraat

FOTO'S: Met dank aan Jan Paasman voor het fotowerk.

CAREL LODEWIJK HANSEN, KUNSTENAAR IN VAASSEN

DIANNE HAMER

Op 8 of 9 juli 1840 overleed in Vaassen de schilder en tekenaar Carel Lodewijk Hansen op 75-jarige leeftijd, hij woonde daar sinds een aantal jaren. Deze kunstenaar was van oorsprong afkomstig uit Amsterdam, waar hij op 7 augustus 1765 werd geboren; hij groeide op bij zijn oom Carel Lodewijk Gotze, die niet onbemiddeld was. Pas op 17-jarige leeftijd begon Carel Lodewijk met zijn opleiding tot kunstschilder, dat is laat voor een kunstenaar. Zijn leermeester was de schilder Pieter Barbiers Pietersz. (1749-1842), onder wiens leiding hij zich tot een uitstekend schilder en tekenaar van landschappen en stadsgezichten ontwikkelde. In 1791 trouwde Hansen met Jacoba van Geenhuysen en in 1793 verhuisde het gezin naar Haarlem. Hier werd Hansen lid van het schildersgilde St. Lucas en werd hij in 1796 een van de bestuurders van het 'Teekencollegie'.

Korte tijd later overleed zijn oom. Hansen erfde zijn vermogen en enkele huizen in Amsterdam. Hierdoor kon hij zijn droom verwezenlijken: hij vestigde zich op het landgoed Dunningen bij De Wijk in Drenthe, op de grens met Overijssel. Hij was een groot liefhebber van het boerenleven en liep zelf in boerenkleding achter de ploeg. In 1803 werd zijn zoon Lambertus Johannes, die ook schilder zou worden, geboren in het buurtschap Overlankhorst, tussen De Wijk en Staphorst. De familie moest Drenthe echter verlaten, omdat Hansen door onzorgvuldig financieel beleid zijn vermogen was kwijtgeraakt. In 1805

woonde het gezin weer in Amsterdam en Hansen moest de kost verdienen met zijn schilderijen en tekeningen. Hij maakte stadsgezichten, landschappen en doorkijkjes in interieurs op de manier van Pieter de Hooch en was behoorlijk succesvol met zijn werk of, zoals Roeland van Eynden en Adriaan van der Willigen het verwoordden in hun *Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst*: 'Zijn voorname vak bestaat in het teekenen van Landschappen, Stad- of Buurtgezigten, en dat hij, inzonderheid met betrekking tot het laatstgenoemde, uitnemend slaagt, is het algemeen gevoelen.'

Een bijzondere plaats in zijn werk neemt het doek *Het Rapenburg te Leiden, drie dagen na de ontploffing van het kruitschip op 12 januari 1807* in, dat Hansen maakte in opdracht van koning Lodewijk Napoleon. Er was in het Rapenburg een schip met

buskruit ontploft en de gevolgen van deze ramp zijn vastgelegd op dit schilderij. Verschillende huizen waren door de klap zwaar beschadigd of zelfs weggevaagd. Links op het schilderij staat Lodewijk Napoleon, die de plaats van de ramp bezoekt en met de getroffen bewoners spreekt.

In 1813 ontving Hansen van het genootschap Felix Meritis uit Amsterdam een gouden erepenning, 'en men had het genoeg, van op de Tentoonstelling aldaar, in het zelve jaar, drie Stukken, door hem, te mogen beschouwen, als: een Binnenhuis, waarin eene Vrouw linnengoed strijkt, een besneeuwd Stadsgezicht, benevens een Binnenplaats en Doorgang.' Hansen had al eerder tentoonstellingen gehad bij Felix Meritis in 1808 en 1810. In 1814 nam hij deel aan de Amsterdamsche Tentoonstelling met vijf schilderijen: 'twee Binnenhuizen, een Binnenplaats en Doorgang, benevens twee Stadsgezichten'. Ook in de jaren 1816 en 1818 was er werk van Hansen op dezelfde tentoonstelling te zien.

Hansen schilderde in 1816 de achtergronden van een groot panorama dat de slag bij Waterloo liet zien. Dit werk is met vereende krachten tot stand gekomen: Louis Moritz (1773-1850) schilderde de figuren en paarden, en Cornelis de Kruyff (1774-1828) en Jan Kamphuysen (1760-ca. 1840) verzorgden de verdere entourage. Dit *Panorama van den roemruchtigen slag bij Waterloo* werd vervaardigd in opdracht van de Amsterdamse uitgever Maaskamp, die er ook een brochure met een uitvoerige beschrijving en schematische afbeelding over uitgaf. Het was te zien in een rond gebouwtje op het Leidseplein en er was veel belangstelling voor. Het is vervolgens op verscheidene andere plaatsen tentoongesteld. Wat er later met dit panorama is gebeurd, is niet bekend.

Hansen was ook een goede tekenaar, etser en lithograaf: 'Wij zagen mede van denzelfen fraaije Teekeningen, met zwart krijt en Oost-Indischen inkt, in vele verzamelingen van Papierkunst.' Er zijn drie reeksen etsen van landschappen van hem bekend. Een voorbeeld daarvan is de bij dit artikel afgebeelde ets, waarop een boom bij Eext in Drenthe te zien is.

LITERATUUR

A.J. van der Aa, *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, Haarlem 1854, deel 8, p. 162.

J.M. Blok, *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, deel 9, p. 317-318.

Roeland van Eynden en Adriaan van der Willigen, *Geschiedenis der Vaderlandsche schilderkunst*, Haarlem 1816-1840, deel 3, p. 112-114.

J. Knoef, *Tusschen Rococo en Romantiek*, Den Haag 1943, p. 57, 60, 86, 108.

Frans van der Kolff, 'Leydens ramp', *De Boekerij*, jg. 2, no. 2, 1997.

Peter Schipper, *Culemborgse voetnoten: Lambertus Johannes Hansen: op zoek naar het verborgen Culemborg*, Historisch halfjaarbericht 2010-42 Genootschap A.W.K. Voet van Oudheusden, p. 4.

Leslie A. Schwartz, *The Dutch Drawings in The Teyler Museum: Artists born between 1740 and 1800*, Haarlem/Ghent/Doornspijk 2004, p. 131, 132.

www.rijksmuseum.nl

LEZERSRUBRIEK

REACTIE VAN JACQUES MEIJER OP HET ARTIKEL 'HERINNERINGEN VAN GERRIT VAN LAAR', AMPT EPE 190

In het licht van de oproep van Gerrit van Laar om meer aandacht te besteden aan het verbouwen van graangewassen (zie blz. 16) is het wellicht aardig deze affiche te plaatsen. Deze stond in het Jubileumboek van de Nederlandsche Heidemij. Hierin worden de mensen opgeroepen meer graan te verbouwen. Dit lag ook in het straatje van de Heidemij: men was actief om de zogenaamde 'woeste gronden' productief te maken; ook hield men zich bezig met inpolderingen zoals de Wieringermeer.

FOTO-EXPOSITIE IN DE EPER GEMEENTEWONING, OKTOBER 2012

Deze foto-expositie gaf aanleiding tot vragen, niet alleen bij Jan Paasman maar ook bij de bezoekers. Want waar moet je bepaalde foto's situeren? Bijgaande foto bij-

voorbeeld. Wie van onze lezers heeft enig idee waar deze boerderij heeft gestaan en misschien herkent u zelfs de persoon op de foto? Zoals u ziet, had de kiepkar zojuist een lading mest gestort. Voor Eper begripen waren dit grote boerderijen. Stonden ze misschien in Dijkhuizen? We horen het graag van u!

VRAAG OVER BOVENSTAANDE FOTO: KLEUTERSCHOOL IN HET NUTSGEBOUW, VERMOEDELIIK VOORJAAR 1949

Een jaar of vijf geleden kreeg ik, Hannie Tijman-Logtenberg, bovenstaande foto toegestuurd door Jan (John) de Gooijer, die in de jaren 50 met zijn ouders en zusje Alie (nu: Alice) naar Canada emigreerde. Eigenlijk heb ik twee vragen: 1) Ter gelegenheid waarvan is deze foto genomen? (Er was iets te vieren, getuige de slingers en de bosjes tulpen.) 2) Wie helpt de ontbrekende namen in te vullen?

Diverse kinderen op de foto zijn inmiddels herkend, maar het zou leuk zijn ook de namen van de anderen te weten. De voorlopige lijst is:

Onderste rij: ?, ?, Jan de Gooijer, Alie de Gooijer, Jan van 't Land, de resterende acht kinderen op deze rij onbekend.

Tweede rij: ? (met wit bloesje), Bertus Bossenbroek, negen onbekende kinderen, Christientje Kasteel, ?, (half zichtbaar) Rudi Boeve.

Derde rij: twee onbekende kinderen, Herman Dalhuisen (met bril), Chris Kasteel, ?, Leo van Doornum (met knoopvestje), drie onbekende kinderen, Sjaak Post, Aleid Lindeboom.

Bovenste rij: Hannie Logtenberg, vier onbekende kinderen, Wilma Witteveen, Elly van Doornum, ?, Gijsje Manten, Ineke Dijkstra, Agaath van der Schaaf, Marita van Amerongen.

REACTIE VAN GERRIT KOUWENHOVEN OP THEMANUMMER '200 JAAR NOTARISSEN IN EPE'

Onlangs bracht *Ampt Epe* een speciale uitgave uit over 200 jaar notarissen in Epe. Velen zullen na het lezen daarvan nieuwsgierig zijn geworden waar toch de schat van informatie die de notarissen hebben nagelaten te raadplegen is. Welnu, dat is

het Streekarchief aan het Sint Martinusplein 16 in Epe, tenminste, voor wat betreft het historische gedeelte dat dateert van voor 1936. En dat zijn niet alleen de archieven van de door Dianne Hamer beschreven Eper notarissen, maar ook die van Vaassen, met name Bricheau, Dhersigny, Van Dielen (52 jaar!), Huender, Van de Poll, Becking en Buddingh. En natuurlijk, niet te vergeten, zijn er ook de akten van de Hattemer en Heerder notarissen. Meer dan zestig meter planken staan vol met wat deze mannen in de loop van bijna een-en-een-kwart eeuw hebben opgeschreven. Het is een geweldige schat aan informatie, en dan met name over wat particuliere mensen met elkaar hebben verhandeld. Het is om je vingers bij af te likken, maar ... niet doen, want dat is niet goed voor het papier.

Deze archieven zijn, evenals de andere die het Streekarchief beheert, openbaar en kosteloos ter inzage zoals de archiefwet het zo mooi formuleert. Het Streekarchief is open van dinsdag tot en met vrijdag van 10.00 tot 16.00 uur.

CONTRIBUTIE 2013

Van bijna 400 leden (van de ruim 700) hebben wij de contributie voor 2013 via de door hen verstrekte machtiging rechtstreeks kunnen incasseren. Dat scheelt ons behoorlijk in de kosten. Denk alleen maar aan de per 1 januari 2013 alweer gestegen portokosten.

Hebt u nog geen machtiging aan Ampt Epe verstrekt, maar staat u daar wel positief tegenover, neemt u dan even contact op met onze penningmeester (zie binnenzijde omslag).

Uiteraard is het geheel vrijblijvend en absoluut geen verplichting.

Ten slotte willen wij u verzoeken, voor zover nodig, de contributie voor 2013 zo spoedig mogelijk aan ons over te maken.

Alvast hartelijk dank!

INHOUDSOPGAVE

Uit de vereniging	1
Het voorbijje thuis (5) <i>Lijda van den Bremen-Jonker</i>	3
Nieuwe aandacht voor grafheuvellijn Niersen-Epe <i>Tjada Amsterdam</i>	13
Het afwerpgebied 'Zesendertig Bunder' <i>René E. Taselaar</i>	16
Evenementenagenda	26
Heropening Grote Kerk Epe <i>Eef Brummel</i>	27
Het Hanendorp en de Hanendorperweg (2) <i>Evert de Jonge</i>	30
Najaarsexcursie op 27 oktober 2012 <i>Eef Brummel</i>	34
Eper Gemeente Woning 100 jaar <i>Bert Paasman</i>	37
Carel Lodewijk Hansen, kunstenaar in Vaassen <i>Dianne Hamer</i>	44
Lezersrubriek	46

VAN DE REDACTIE

In het eerste nummer van 2013 vindt u weer een rijke variatie aan artikelen.

In 'Het voorbije thuis' herinnert Lijda van den Bremen zich: 'Als ik aan de nazomers van toen denk, zie ik mezelf op mijn blote voetjes over het stoppeland lopen... Ik ruik de geur van nazomerwarme aarde en aardappels...'

Tjada Amsterdam vertelt hoe de grafheuvellijn Niersen-Epe in de archeologische wereld een internationale topic is: 'Nergens in Europa ligt zo'n sprekend voorbeeld van een lijnvormige reeks prehistorische graven.'

Het afwerpgebied 'Zesendertig Bunder' is onderwerp van een artikel van de hand van René Taselaar. Hij staat bekend om zijn goedgedocumenteerd onderzoek naar wetenswaardigheden uit de Tweede Wereldoorlog.

Evert de Jonge wandelt verder langs de Hanendorperweg en behandelt de boerderijen die hij 'Stegeman' en 'Koetsier' noemt. Daarbij komt ook de brand ter sprake die in september 1934 het leven kostte aan drie jonge kinderen.

De leerzame toespraak die Bert Paasman jl. oktober hield ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Eper Gemeente Woning, kunt u nu op schrift lezen. Zo schrijft hij: 'De erfenis van Prins en zijn opvolgers is nog steeds van vitaal belang voor het culturele leven (in de ruimste zin van het woord) van kerk, verenigingen en particulieren.' Met *De Stentor* is hij het eens: na honderd jaar is de EGW nog steeds 'springlevend'.

Verder behandelt Dianne Hamer de kunstschilder Carel Lodewijk Hansen die enige tijd in Vaassen gewoond heeft, en blikt Eef Brummel terug op zowel de heropening van de Grote Kerk in Epe als op de Najaarsexcursie naar het Hanzestadje Hattem.

Wij wensen u veel leesplezier!